

ΠΟΛΙΤΙΚΑΙ ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΕΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΒΙΒΛΙΟΝ Α'.

ΑΡΧΑΙΟΤΑΤΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΙΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α'.

Καταγωγή καὶ φυλετικὴ διαίρεσις τῶν Ἑλλήνων.

Εἰς τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους τὰς ἀρχαιοτάτας τύχας θέλοντες νὰ εἰσδύσωμεν, ἀπαντῶμεν εἰς τὴν ἀπωτάτην αὐτοῦ ἀρχαιότητα δυσεξερεῦνήτον σκότος, δι' οὗ πυκναὶ διασταυροῦνται σκιαὶ Θεῶν καὶ Ἡρώων, ὑπὸ τῆς ποιήσεως λαμπρῶς οὕτω χρωματιζόμεναι, ὥστε δυσδιάκριτον ἀποβαίνει εἴτινα καὶ πόσον περιέχουσι πυρῆνα ἀληθείας ιστορικῆς, ἢ κατὰ πόσον εἰσὶ σύμβολα τῶν πρώτων ἐντυπώσεων τῆς νεαρᾶς ἀνθρωπότητος, καὶ τῆς παιδικῆς αὐτῆς ἡλικίας χαρίεντα τερατολογήματα.

Καὶ μεταξὺ μὲν τῶν ἀρχαίων συγγραφέων ὑπῆρξαν τινές, ὡς ὁ Φερεκύδης (1), ὁ Ἐκαταῖος (2), ὁ Ἀκουσίλαος (3),

(1) Ὁ ἐκ Σύρου, πρῶτος πεζογράφος, ἀκμάσας τὴν ἑκτην π. Χ. ἑκατονταετηρίδα, γράψας ἐν ἄλλοις π. Φύσεως Θεῶν. Θεόπομπ. — Σουίδ. — Διογ. Λαέρτ. — Αἰλ. Π. Ι. Δ, 28.

(2) Ὁ Μιλήσιος, ἐξ οὗ πολλὰ ἠρύσατο ὁ Ἡρόδοτος. Ἡρόδ. Ε, 125. "Εγράψε Γενεαλογίαν καὶ Θεογονίαν. Στέφ. Βυζ.

(3) Ὁ Ἀργεῖος, ἐν τῇ δ'. πρὸ Χριστοῦ ἑκατονταετηρίδι γράψας ἱστορίαν τῶν Ἀθηναίων. Κλημ. Ἀλέξ.

ὁ Εὐσέβιος (4), εὐπείστως πάσας τῶν μυθικωτέρων χρόνων τὰς διηγήσεις ὡς ἱστορικὰ γεγονότα παραδεχόμενοι. Κατὰ τὸ αὐτὸ δὲ πνεῦμα ἔγραψαν καὶ τινες τῶν νεωτέρων (5), ἀγωνιζόμενοι νὰ συναρμολογήσωσιν ἱστορικῶς καὶ κατ' ἀλληλουχίας γενεαλογικὰς τὰ μᾶλλον ἀσυνάρτητα μυθεύματα.

Τούτοις δ' ἀντιμέτωπος τίθεται ἑτέρα αἵρεσις (6), ἡ ὡς αὐτόχρημα μύθους ἀπορρίπτουσα καὶ τὰ ἱστορικώτερον χαρακτηριστῆρα περιβεβλημένα διηγήματα, οἳοι εἰσὶν οἱ τὸν συμβολισμόν πανταχοῦ ὁρῶντες, καὶ αὐτὴν τὴν Ἰλιάδα ὡς ἀπλὴν ἀλληγορίαν φυσικῶν φαινομένων καὶ πάλης τῶν στοιχείων ἐξηγήσαντες.

Τῆς ἀπρολήπτου ὁμως κριτικῆς ἔργον ἐστίν, ἐπίπονον βεβαίως, οὐχὶ δὲ καὶ ἀνέφικτον πάντοτε, οὐδὲν μὲν ἀδασανίστως νὰ παραδέχεται, οὐδὲν ὁμως ἐπίσης ἄνευ ἀποχρῶντος λόγου νὰ καταδικάζῃ, καὶ ὑπὸ τὴν μυθικὴν ἐπιφάνειαν ἐπιμελῶς ν' ἀναζητῇ εἴτινα δύναται ν' ἀνεύρῃ γνησίαν ἱστορικὴν ὑπόστασιν.

Καὶ αὐτοὶ μὲν οἱ ἀρχαῖοι τὸ ὄριον τῶν ἱστορικῶν χρόνων, καθ' οὓς τὴν ἡρωολογίαν διαδέχεται ἡ ἀφήγησις ἀσφαλῶς ὁμολογουμένων ἀνθρωπίνων πράξεων, τιθέασιν συνήθως κατὰ τὸν Τρωϊκὸν πόλεμον, οὗ ἡ ἐποχὴ ὁρίζεται ὑπὸ τῶν πλείστων (7) εἰς τὸ ἔτος 1184 π. Χ., ὑπὸ τινων δὲ καὶ εἰς μίαν ἢ μίαν καὶ ἡμίσειαν ἑκατονταετηρίδα πρὶν (8).

(4) Ὁ Παμφίλου, Καισαρεύς, ἐπὶ Κωνσταντίνου τοῦ μεγάλου. Σώζονται αὐτοῦ τὰ Χρονικά,

(5) Τοιοῦτοι ὁ Petit-Radel, καὶ ὁ Clinton, *Fasti hellenici*, I.

(6) Οἱ περὶ τὸν Wolf.

(7) Ἑρατοσθένης, Διόδωρος, Εὐσέβιος, Διονύσιος Ἀλικαρνασσεύς.

(8) Πάτρια μάρμαρα. — Ἰδ. καὶ Larcher, *Hérod.* VII, Σ. 352. — Clinton, *F. H.* I, Σελ. 123. — Bæckh, *C. I. G.* II, Σ. 327.

Τινὲς ὁμῶς κατὰγουσι τοὺς προϊστορικοὺς χρόνους καὶ μέχρι τῆς καθόδου τῶν Ἡρακλειδῶν, διότι αἱ πρό αὐτῆς ἀφηγήσεις, κατ' Ἐφορον (9), οὐδὲν παράπηγμα κατέλιπον ἱστορίας ἀξιοπίστου. Χρόνος δὲ τῆς καθόδου κοινῶς μὲν ἐκλαμβάνεται τὸ ἔτος 1104 π. Χ., ἀλλὰ καὶ αὐτὸς κυμαίνεται μετὰ τῆς χρονολογίας τοῦ Τρωϊκοῦ πολέμου, διότι, κατὰ πάσας τὰς μαρτυρίας, ἦν αὐτοῦ κατὰ 80 ἔτη μεταγενέστερος. Εἰσὶ δὲ καὶ τινες οἱ εἰς μόνην τὴν ἀρχὴν τῶν Ὀλυμπιάδων θεωροῦντες ἀνερχομένην τῆς Ἑλλάδος τὴν ἱστορίαν, οἷος Ἰούλιος ὁ Ἀφρικανός, λέγων ὅτι μέχρι τῶν Ὀλυμπιάδων οὐδὲν ἱστορεῖται ἀκριβὲς περὶ τῶν Ἑλλήνων, καὶ τὰ πρό αὐτῶν εἰσὶ συγκεχυμένα καὶ διαφωνοῦντα πρὸς ἀλλήλα (10).

Οὐχ ἦττον ὁμῶς οἱ διὰ τῆς ὁμίχλης τῶν παναρχαίων χρόνων τὰς πρώτας τύχας ἀνιχνεύοντες τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους, οἱ μὲν ἐπίστευσαν αὐτὸ αὐτόχθον, ὡς ἔφαλε καὶ ὁ Σάμιος ποιητῆς Ἄσιος ἐν τοῖς ἐξῆς περὶ Ἀρκαδίας, παρατιθεμένοις ὑπὸ Πausανίου (11).

Ἀντίθεον δὲ Πελασγὸν ἐν ὑψικόμοισιν οὖρεσσι
γαῖα μέλαιν' ἀνέδωκεν, ἵνα θνητῶν γένος εἴη.

Ἄλλοι δ' εἶπον αὐτὸ ἔπηλυ· καὶ ὑπῆρξαν μάλιστα νεώτεροι ἀρχαιοδίφαι (12) καταγαγόντες αὐτὸ ἐκ Φοινίκης καὶ Ἰουδαίας, ἐνεκὰ τινων ὁμοιοτήτων ἃς παρετήρησαν μεταξὺ τῶν Ἑλληνικῶν ὀνομάτων καὶ τῶν ἐν ταῖς Γραφαῖς, ταυ-

(9) Ἐν Διοδ. Α, 5.

(10) Εὐσέβ. — Φλέγων Τραλλιανὸς ἐν Φωτ. Μυριόβ. 97. — Varr. in Censor. de d. nat. 21.

(11) H. 1.

(12) Petit-Radel, Mon. Cyclopéens, 6. — Origine grecque du fondat. d'Argos — Gibert, sur les prem. habitants de la Gr. (Mém. de l'Ac. des Inser. XXV, 1-16 — Heyne, suspic. d. Graec. origine — Beck. Weltgesch. — Ritter, Vorhalle Europ. Völkergesch.

τίζοντες τὸν Ἰναχον τῶν Ἑλλήνων μετὰ τοῦ Ἐνῶχ τῶν Ἑβραίων, ἢ τοῦ Ἐνὰκ, τοῦ γιγαντιαίου γενάρχου τῶν κατοίκων τῆς Χαναάν· τὸν Ἰαπετὸν μετὰ τοῦ Ἰάφεθ· τὸν Πελασγὸν μετὰ τοῦ Φαλέγ· καὶ φρονοῦντες ὅτι ἡ Τροίζην εἶχε τὴν ἀρχαίαν αὐτῆς ἐπωνυμίαν Σαρών, ἐξ ἧς καὶ ὁ Σαρωνικός κόλπος, ἐκ τῆς ὁμωνύμου πόλεως τῆς Χαναναίας· ὅτι ἐκ τῆς Μακέδας ὠνομάσθη ἡ Μακεδονία, ἐκ τῆς Δῶρ, οἱ Δωριεῖς, ἐκ τῆς Ἀχιμάν, γενεᾶς Ἰνὰκ οἱ Ἀχαιοί, καὶ ἐκ τῆς Ἐλισὰ καὶ τοῦ Ἰορδάνου, ἡ Ἥλις καὶ ὁ ποταμὸς αὐτῆς Ἰορδάνης, οὗ μνημονεύει ὁ Ὅμηρος (13).

Ἄλλ' ἡ κοινότερον παραδεδεγμένη δόξα, στηριζομένη εἰς φυσιογνωμικά τε καὶ γλωσσικά γνωρίσματα, καὶ εἰς τὰς μυθικάς τῶν Ἑλλήνων παραδόσεις, συνδυαζομένης μετ' αὐτῶν τῶν μαρτυριῶν τῆς γραφῆς ὀρθότερον ἐρμηνευομένων, ἐστὶν ὅτι τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος, ὁμογενὲς πανταχοῦ καὶ τῇ Ἰνδογερμανικῇ ἢ Ἰαφεθικῇ φυλῇ συγγενές, εἶχεν ἐν τῇ ἀπωτάτῃ Ἀσίᾳ τὴν πρώτην αὐτοῦ κοιτίδα. Καὶ κατὰ μὲν τὰ Ἑλληνικὰ μυθεύματα (14), ὁ πρῶτος γενάρχης τῶν Ἑλλήνων, ὁ πρόπαππος τοῦ Ἑλληνος Ἰαπετός, ἦν υἱὸς τοῦ Ὠκεανοῦ καὶ τῆς Ἀσίας, ἥτοι σύμβολον τῆς ἐξ Ἀσίας ἀρχικῆς προελεύσεως τοῦ ἔθνους. Κατὰ δὲ τὴν γραφήν, ὁ τοῦ Νῶε υἱὸς Ἰάφεθ, οὗ τὸ ὄνομα ταυτίζεται τῷ τοῦ Ἰαπετοῦ, ἦν πατήρ τοῦ Ἰωῦάν, οἰκιστοῦ τῶν ἐθνικῶν χωρῶν, ὅστις ἦν βεβαίως ἡ προσωποποιήσις τῶν Ἰώνων, διότι Ἰαβὰν καλοῦσιν οἱ Ἰνδοὶ τοὺς πρὸς δυσμὰς αὐτοῖς οἰκοῦντας λαούς, καὶ Ἰουνάν, ἥτοι Ἴωνας, ὠνόμαζον οἱ Πέρσαι καὶ ὠνομάζουσι εἰσέτι οἱ Τοῦρκοι τοὺς Ἑλληνας, καὶ αὐτοὶ

(13) Ἰλ. Η, 134.— Ἰδ. Γραφ. Ἀριθμ. ΙΓ, 23, 34.— Ἰδ. Braun, Gesch. d. Kunst, II, 50.

(14) Hahn, Mythologische Parallelen.

οἱ Ἕλληνες Ἰάων ἔλεγον κατ' ἀρχάς, καὶ παρεμβάλλον-
τες τὸ δίγαμμα Ἰαῶν ἀντὶ τοῦ Ἰων. Ἦσαν δ' υἱοὶ τοῦ
Ἰωῦ ὁ Ἐλισά, (ἢ Ἡλῖς κατὰ τινας, ἢ, κατ' ἄλλους, οἱ
Ἕλληνες), οἱ Θάρσεις, (οὕτω πληθυντικῶς, ἴσως οἱ Θραῖ-
ες), οἱ Καθίμ (ἐν οἷς ἴσως ἡ Μάκετις, ἀρχαῖον ὄνομα τῆς
Μακεδονίας), καὶ οἱ Δοδαρίμ (οἱ Δωδώνιοι, κάτοικοι τῆς
Ἠπείρου).

Ἄλλ' ὅπως δῆποτε, ἔχνη ἀμυδρά, διορώμενα ἐν τῇ ἀπω-
τάτῃ ἀρχαιότητι τῶν Ἑλλήνων, φαίνονται χρόνον ἐλέγχον-
τα καθ' ὃν διετέλουν οὗτοι ἐπ' αὐτοῦ τοῦ Ἑλληνικοῦ ἐδά-
φους ἐν ἀγρίᾳ καταστάσει βιοῦντες. Οἱ Ἀρκάδες καὶ διε-
τήρουν τοιαύτην παράδοσιν, δίαιταν ἀπομνημονεύοντες κατὰ
Παυσανίαν (15), καθ' ἣν ἐπλανῶντο γυμνοὶ καὶ δασόβιοι, ἐκ
φύλλων δένδρων καὶ ἐκ ῥίζων τρεφόμενοι, οὐδ' οἰκήσεις ἔχον-
τες, οὐδὲ νόμους γνωρίζοντες, καὶ ὑπὸ πρώτου τοῦ Πελασγοῦ
διδασθέντες νὰ πηγνύωσι καλύβας, νὰ περιβάλλωνται θη-
ρίων δέρματα, καὶ νὰ τρώγωσι βαλάνους φηγῶν. Τοῦτο δὲ
καὶ ἡ Πυθία ἐγνώριζεν, ὥστε καὶ ἐν ἱστορικοῖς χρόνοις, ὅτε
ἀπηγόρευε τοῖς Λακεδαιμονίοις τὴν ἐκστρατείαν κατὰ τῶν
Ἀρκάδων, ἔχριε περὶ αὐτῶν.

Πολλοὶ ἐν Ἀρκαδίᾳ βαλανηφάγοι ἄνδρες ἔασιν.

Καὶ τοῦ Ὀμήρου δ' αἱ τῶν Κυκλώπων περιγραφαὶ (16), ἐν
σπηλαίοις ζώντων καὶ ἐν νάπαις ὁρέων, νόμων ἐστερημέ-
νων καὶ πολιτικῶν διατάξεων, καὶ πᾶσαν κοινωνίαν ἀγνο-
ούντων πλὴν τῆς ἐν τῇ οἰκογενείᾳ, φαίνονται τοιαύτης οὐ-
σαι ἀρχικῆς καὶ ἀγρίας καταστάσεως ποιητικαὶ ἀπηχήσεις.

Ὑπεράνω δὲ τῶν Ἑλλήνων κατῴκουν ἔθνη βάρβαρα καὶ
μὴ Ἑλληνικά, μεθ' ὧν ἀναμιγνύμεναι αἱ φυλαὶ τῶν Μα-

(15) Η, 1.

(16) Ὀδυσσ. Ι, 112.—Ἰδ. Πλάτ. Νομ. Γ, 620.—Ἀριστοτ. Πολιτ. Α, 1.

κεδόνων, τῶν Ἑπειρωτῶν καὶ τῶν Αἰτωλῶν, ἐλάμβανον κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον χροιάν μιξοβάρβαρον, ὥστε καὶ ὁ Δημοσθένης (17), καὶ ὁ Ἰσοκράτης (18) λέγουσι τοὺς Μακεδόνας βαρβάρους, ἐν ᾧ οἱ βασιλεῖς αὐτῶν ἦσαν Ἡρακλείδαι ἐξ Ἀργούς (19), καὶ ὡς βάρβαροι ἐκλαμβάνονται πολλάκις καὶ οἱ Χάονες, καὶ οἱ Θεσπρωτοί, καὶ οἱ Ἀθαμάνες, καὶ οἱ Μολοσσοί, ὧν ὅμως οἱ βασιλεῖς ἦσαν τοῦ Ἀχιλλέως ἀπόγονοι (20). Καὶ τοὺς Αἰτωλοὺς αὐτοὺς λέγει ὁ Πολύβιος (21) οὐχ Ἑλληνας τοὺς πλείους, καὶ τὰ αὐτὰ μαρτυρεῖ ὁ Θουκυδίδης περὶ Ἀμφιλοχίων (22) καὶ Εὐρυτάνων (23).

Ὑπὸ τῶν βαρβάρων λοιπὸν τῶν ὑπὲρ αὐτὰς οἰκούντων πιεζόμεναι αἱ βορειότεραι τῶν Ἑλλήνων φυλαί, ἠναγκάζοντο νὰ μετακινῶνται πολλάκις, ὅτε καὶ προθύμως μετηνάστευον πρὸς τὰς εὐκραεστέρας καὶ εὐφορωτέρας χώρας τῆς μεσημβρίας· ἀλλὰ καὶ ἐκεῖθεν πάλιν, κατ' ἀντίδρασιν, ὑπὸ τῶν ἐγκατοίκων ἀπωθούμεναι, ἐπαλινδρόμουν οὐ σπανίως πρὸς ἄρκτον, καὶ οἱ κυματισμοὶ οὗτοι, κατὰ διαφόρους, καὶ ἐνίοτε μεμακρυσμένους ἀπ' ἀλλήλων καιροὺς, ἀπὸ διαφόρων εἰς διάφορα σημεῖα καὶ ὑπὸ παντοίας περιστάσεις συμβαίνοντες, ἔφερον νέον πολλάκις ὄνομα, ἡλλοιωμένον τὸν ἀρχικὸν χαρακτῆρα, καὶ ἐπῆρχοντο ὑπὸ νέων ἰδεῶν οἰωνοὺς, ὥς μετέβαλλον αὐτοὺς τόπος καὶ χρόνος. Ἐκ τῆς ἀλλεπαλλήλου δὲ ταύτης καὶ παλινστροφου παλιρ-

(17) Ὀλυνθ. Γ, σ. 35, 7.— Φιλ. Γ, σ. 119, 8.— Παραπρεσβ. σ. 446, 10.

(18) Εἰς Φιλ. § 107.

(19) Ἡρόδ. Ε, 22.

(20) Στράβ. Ζ, 503.— Πλούτ. Πύρ. 1.— Justin, XVII, 3.

(21) ΙΖ, 5, 8.

(22) Β, 68.

(23) Γ, 94.

φύλας τῶν Ἑλληνικῶν λαῶν προέκυψαν αἱ φυλαί, αἵτινες δῆρουν τὴν Ἑλλάδα ἐν τοῖς ἱστορικοῖς χρόνοις.

Φαίνεται δ' ὅτι ἐπὶ πολὺ κατ' ἀρχὰς οἱ οὕτω κατιόντες βρειότεροι, καὶ ἐνίοτε ἀντιθέτως πάλιν ἐκ μεσημβρίας ὁπισθοποροῦντες ἑλληνικοὶ πληθυσμοὶ ἦσαν γνωστοὶ ὑπὸ τὸ ὄνομα ΠΕΛΑΣΓΩΝ. Ταύτην καὶ ἐκλαμβάνομεν ὡς τὴν πιθανωτέραν θεωρίαν περὶ τοῦ περιπύστου ἐν τῇ παναρχίᾳ Ἑλληνικῇ ἱστορίᾳ καὶ λίαν ἀμφισβητηθέντος τούτου ὀνόματος. Καὶ ναὶ μὲν, τινὲς τῶν ἀρχαίων ἱστορικῶν θεωροῦσιν ὡς βαρβάρους τοὺς Πελασγούς, ὁ σχολιαστὴς Ἀπολλωνίου τοῦ Ῥοδίου (24), ὁ Ἐκαταῖος ἐν Στράβωνι (25), καὶ πάντων ἐπισημότατος, αὐτὸς ὁ Ἡρόδοτος (26), στηριζόμενος ἐπὶ τοῦ ὅτι κατὰ τοὺς χρόνους αὐτοῦ, Πελασγικαὶ τινες λεγόμεναι πόλεις τῆς Θράκης, ἡ Κρεστών καὶ ἡ Πλακία, παρὰ τὸν Ἑλλήσποντον, ὠμίλου διὰλεκτον βάρβαρον· παρεδέχθησαν δὲ καὶ τῶν νεωτέρων πάμπολλοι τὴν δόξαν ταύτην, καὶ τινες μάλιστα εἶπον τοὺς Πελασγούς οὐδ' ἔθνος ἢ φυλὴν αὐτοτελῆ καὶ ἀποτελοῦντας, ἀλλὰ πλάνητάς τινας ἐκ ξένων χωρῶν σποράδην ἐνίοτε εἰς τὴν Ἑλλάδα ἐπιδημοῦντας. Εἷς μάλιστα ἱστορικὸς ἐθεώρησεν αὐτοὺς ὡς Φιλισταίους προερχομένους ἐκ Χαναάν (27). Ἄλλ' ἀφ' ἑτέρου ὀνομάζουσι τοὺς Πελασγούς Ἑλληνας οἱ πλεῖστοι τῶν ἀρχαίων, ἐν οἷς καὶ ὁ Αἰσχύλος ἐν ταῖς Ἰκέτισι (28), καὶ Διονύσιος ὁ Ἀλικαρνασσεὺς (29), ἀποκαλῶν αὐτοὺς Ἑλληνικὸν γένος, ὃ ἐκ Πελοποννήσου γενεαλογεῖ συμφώνως πρὸς τὸν

(24) Α. 580.

(25) Ζ, 7, 1.

(26) Α, 57, 58.

(27) Braun, Αὐτόθ. II, 52.

(28) Στ. 911.

(29) Α, 17.

Ἄσιον. Καὶ οἱ Ἀρκάδες δ' ἐπίστευον ὅτι, ἐκ Πελασγοῦ τοῦ γηγενοῦς ἔλκοντες τὸ γένος, ἦσαν αὐτόχθονες Πελασγοί, καὶ ἐπὶ τῇ τοσαύτῃ ἑαυτῶν ἀρχαιότητι σεμνυνόμενοι, αὐτεκαλοῦντο προσέλληνοι (30), καὶ ἐνόμιζον κατὰ τὸν Λουκιανὸν (31) καὶ τῆς σεληναίης ἔμμεναι προγενέστεροι. Ἀληθῶς ὁμῶς ἡ λέξις ἔλεγεν αὐτοὺς προέλληνας, ἥτοι ἀρχαιοτέρους τῶν μετ' αὐτοὺς τὴν Πελοπόννησον καταλαβόντων Ἑλλήνων ἢ Δωριέων. Οἱ Ἀρκάδες ἐν τούτοις οὗτοι, οἱ καὶ ὑφ' ἑαυτῶν καὶ ὑπὸ τῶν ἄλλων Ἑλλήνων ὡς Πελασγοὶ θεωρούμενοι, καὶ κατὰ τὴν κοινὴν πεποιθήσιν οὐδέποτε ὑποκύψαντες εἰς ἄλλης φυλῆς ζυγόν, ὥστε ὑπ' αὐτὴν ν' ἀλλοιωσῶσι τὸν ἀρχικὸν αὐτῶν ἐθνικὸν χαρακτῆρα, φαίνονται κατὰ πᾶσαν τὴν διάρκειαν τῶν ἱστορικῶν χρόνων καθαρῶς Ἕλληνες διατελέσαντες κατὰ τε τὴν γλῶσσαν καὶ κατὰ τὰ ἥθη καὶ τὴν πολιτείαν. Ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ὁ Ἡρόδοτος, ὁ διακρίνων μεταξὺ Πελασγῶν καὶ Ἑλλήνων, Ἕλληνας μὲν καλεῖ τοὺς Δωριεῖς, Πελασγοὺς δὲ τοὺς Αἰολεῖς (32), ἐν ᾧ ὁ Στράβων λέγει· *λεγέσθωσαν καὶ οἱ Δωριεῖς καὶ οἱ Αἰολεῖς οἱ αὐτοί* (33), ὥστε κατὰ τοῦτο, οἱ Πελασγοί, καθ' ὃ Αἰολεῖς ἦσαν ὅ,τι καὶ οἱ Δωριεῖς, δηλαδὴ Ἕλληνες καὶ αὐτοί, ἡ δὲ περὶ τῆς γλώσσης τῶν δύο Θρακικῶν πόλεων εἰδησις τοῦ ἱστορικοῦ προῆλθε προφανῶς ἐξ ἀδικαιολογήτου τινος ἀξιώσεως τῶν ἐγχωρίων, ὅτι ἡ μιζοβάρβαρος αὐτῶν φωνὴ ἦν ἡ Πελασγική, διότι ὅλως ἀπίθανόν ἐστιν, ὅτι ἐπὶ τῶν χρόνων τοῦ Ἡροδότου πάντες μὲν οἱ λοιποὶ Πελασγοὶ ἐξέλιπον, ἔμμενον δὲ λείψανα τῆς εὐρυτάτης ἐκείνης φυλῆς εἰς μόνας τὰς δύο μεμακρυσμένας Θρακικὰς πόλεις, αἵτινες καὶ κα-

(30) Σχολ. Ἀριστοφ. Νεφ. 397.

(31) Ἀστρολ. 26.— Ἰδ. καὶ Ἀπολλ. Ῥόδ. Δ, 264.

(32) Ζ, 95.

(33) ΙΔ, 4, 26.

θαυρόν θὰ διετήρουν τὸ ἀλλαχοῦ μὴ ἀκούμενον ἀρχαῖον ἰδῶμα.

Περὶ τῆς ἀληθοῦς δὲ γλώσσης τῶν Πελασγῶν τεκμήριον δύναται νὰ παράσχη καὶ ἡ Λατινικὴ, καθ' ὅσον καὶ οἱ Λατῖνοι κατὰ μέρος Πελασγῶν ἀπόγονοι μαρτυροῦνται. Πῶς ὅμως τὸ μὴ τοῖς ἰθαγενέσιν Ἰταλοῖς ἀνῆκον αὐτῆς στοιχεῖον ἐστὶ ῥίζης καθαρῶς ἐλληνικῆς (34), καὶ δὴ συγγενέστατον τῇ ἐξ ὀλίγων ἐπιγραφῶν γνωστῇ ἀρκαδικῇ διαλέκτῳ. Τοῦτο δὲ νέαν παρέχει ἀπόδειξιν ὅτι οἱ λεγόμενοι Πελασγοὶ ἦσαν αὐτόχρημα Ἕλληνες.

Συμπεραίνομεν ἐπομένως ὅτι ἐπὶ μακρόν, ὠρισμένον καὶ ἀόριστον, χρόνον τῆς ἀπωτάτης ἀρχαιότητος, Πελασγοὶ ἐλέγοντο οἱ ἐκ βορᾶ πρὸς μεσημβρίαν καὶ οἱ τ' ἀνάπαλιν μετακινούμενοι Ἕλληνες, ἢ τινὲς ἐξ αὐτῶν, δι' ὃ καὶ ὁ Στράβων λέγει (35), ὅτι κατὰ τὴν Ἑλλάδα πᾶσαν ἐπεπόλασαν, καὶ ὁ Θουκυδίδης (36) ὅτι ἐν τοῖς παλαιτάτοις χρόνοις τὸ Πελασγικὸν ὄνομα ἐξετάθη ἐπὶ πλεῖστον τῆς Ἑλλάδος. Μνήμη δ' αὐτοῦ γίνεται ἐκτὸς τῆς κυρίως Ἑλλάδος καὶ Ἰταλίας (37), προσέτι πολλαχοῦ τῆς Ἑλλάσσανος Ἀσίας, καὶ ἰδίως ὡς παρετηρήθη, ὅπου ἀπαντᾶται τὸ τοπικὸν ὄνομα Λάρισσα (38), σημαῖνον τὸ φρούριον, ἐκ τῆς λᾶας, τῆς πέτρας, ἣτις καὶ λᾶσσα ἐλέγετο καθ' Ἡσύχιον· καὶ τὸ ὄνομα Ἄργος, δηλοῦν, κατὰ Στέφανον, τὸ πεδῖον, καὶ συγγενὲς ὦν τοῦ ἄργουρα ἢ ἄρουρα καὶ τοῦ ῥήματος

(34) Περὶ Πελασγῶν Ἰδ. κυρίως Niebuhr, röm. Gesch. I, 2. — Müller, Dorier, I, 6. — Clint. Fast. Hell. I.

(35) E, 220.

(36) A, 3.

(37) Nieb. Αὐτ.—Müller, d. Etrüsker.—Serra di Falco, Antichi pop. d'Italia.

(38) Στράβ. Θ, 5, 5, καὶ ΙΓ, 3, 2.—Διον. Ἀλικ. Α, 21.—Στ. Βυζ. ἐν λέξ.

ἀρόω· τέλος δέ, ὅπου τοπικὰ ὀνόματα καταλήγουσιν εἰς ἡσσός, ἡττός ἢ εσσός.

Ἦσαν ἄρα οἱ Πελασγοὶ οὐδένες ἄλλοι ἢ αὐτοὶ οἱ Ἑλληνες ἐν τῇ ἀρχαιοτάτῃ ἐθνικῇ φάσει, δι' ὃ καὶ ὁ Πελασγὸς ἐμυθεύετο υἱὸς τοῦ Παλαίχθορος.

Μετὰ δὲ τὴν τιὸν Πελασγῶν ἐπωνυμίαν, ἣ ἴσως ἐνιαχοῦ καὶ συγχρόνως μετ' αὐτῆς, ἐπεκράτησαν ἐν ἀπωτάτοις ἔτι χρόνοις καὶ ἄλλων φυλῶν ὀνόματα παρ' Ἑλλησι, τὰ τῶν τεσσάρων μάλιστα, αἵτινες ἐπίσημοι διετηρήθησαν καὶ ἐν τῇ ἱστορικῇ ἐποχῇ. Ἦσαν δὲ αὗται·

α'. Ἡ Ἰωνικὴ, ἣτις ἀρχαιοτάτα ᾤκει ἐν Ἀττικῇ, ἐν Τροιζηνίᾳ καὶ ἐν τῇ Δωδεκαπόλει τῆς ἐν Πελοποννήσῳ Αἰγιαλείας, καὶ καλεῖται ὑπὸ τοῦ Ἡρόδοτου (39) *Πελασγικὸν γένος*, ὡς καὶ οἱ Αἰγιαλεῖς, *Πελασγοὶ Αἰγιαλέες* (40).

β'. Ἡ Δωρικὴ, ἣτις ᾤκει κατ' ἀρχὰς ἐν Δωδώνῃ τῆς Ἡπείρου, φέρουσα τὸ ὄνομα *Γραιοὶ, Γραικοὶ ἢ Ἑλληνες*, καὶ ἐκεῖθεν μετέβη εἰς Θεσσαλίαν, ἐξ ἧς πάλιν εἰς Δωρίδα, πέμψασα ἐκεῖθεν πρὸ Ὀμήρου ἤδη ἀποικίας, εἰς Κρήτην (41) ἴσως καὶ ἀλλαχοῦ. Ταύτην ὁ Ἡρόδοτος (42) ὀνομάζει *Ἑλληνικὸν ἔθνος*, κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὸ *Πελασγικόν*, καὶ ὁ Ἀριστοτέλης (43) ὁμοίως, κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὸ Ἰωνικόν. Ἀλλ' ὁ Στράβων (44), ὡς εἶδομεν, τὴν αὐτὴν λέγει ἔχοντας τοὺς Δωριεῖς καταγωγὴν μετὰ τῶν Αἰολέων, οἵτινες ἦσαν *Πελασγοὶ* καθ' Ἡρόδοτον (45). Ὁ δὲ μῦθος, ὁ λέγων τὸν

(39) Α, 56.

(40) Ζ, 94.

(41) Ὀμ. Ὀδυσσ. Τ, 174.— Στράβ. Ι, 475.— Στ. Βυζ. φ. Δώριον.

(42) Α, 56.

(43) Μεταφ. Δ.

(44) ΙΔ, 4, 20.

(45) Ζ, 95.

Δῶρον ἀδελφὸν τοῦ Εὐρύθου, πατὴρ τοῦ Ἴωνος, αἰνίττεται πάντως καὶ αὐτὸς τὴν συγγένειαν τῶν Πελασγῶν Ἰώνων μετὰ τῶν Δωριέων. Ὅμοίως δὲ τὴν μετὰ τῶν Πελασγῶν σχέσιν τῶν Δωριέων ἀποδείκνυσι καὶ ὁ εἰς Κρήτην ἑκπλους τοῦ Τεκτάμου, υἱοῦ τοῦ Δώρου, μετ' Αἰολέων καὶ Πελασγῶν (46).

γ'. Ἡ Αἰολική, ἣτις ἦτο πασῶν ἐπικρατεστέρα, ἴσως ὄνομα περιληπτικόν, ἐμφαῖνον τοὺς πανταχόθεν ἀθροισθέντας μιγάδας (47), καὶ κατῴκει τὴν Θεσσαλίαν, τὴν δυτικὴν Ἑλλάδα (Αἰτωλίαν, Φωκίδα, Λοκρίδα, Βοιωτίαν), καὶ διάφορα τῆς Πελοποννήσου (τὴν Ἐφυραν, εἴτα Κόρινθον, τὴν Ἡλίδα (48) καὶ ἄλλα πολλὰ διὰ τῆς ὑποδιαίρέσεως αὐτῆς, τῆς Ἀχαικῆς. Περὶ αὐτῆς λέγει ὁ Στράβων (49), ὅτι οἱ Πελασγοὶ ἐπεπόλασαν μάλιστα παρ' Αἰολεῦσι τοῖς κατὰ Θετταλίαν· ὁ δ' Ἡρόδοτος (50) ὅτι ἦσαν αὐτοὶ οἱ Πελασγοὶ (*Αἰολέες δὲ τὸ πάλαι, καλούμενοι Πελασγοί, ὡς Ἑλλήνων λόγος*). Ἦν δὲ κατὰ τὸν μῦθον (51) ὁ γενάρχης αὐτῶν Αἰόλος υἱὸς τοῦ Ἑλληνος, ὅπερ ἐπικυροῖ τὸ τοῦ Στράβωνος, συνδέοντος αὐτοὺς μετὰ τοῦ Ἑλληνικοῦ γένους τῶν Δωριέων.

δ'. Ἡ Ἀχαιϊκή, κατοικοῦσα τὴν Φθιώτιδα, καὶ ἐκεῖθεν καταβᾶσα πρὸς τοὺς Πελασγοὺς τοὺς ἐν Μεσσηνίᾳ, Λακωνίᾳ καὶ Ἀργολίδι, ἐν ἣ τελευταία ταύτῃ χώρᾳ οἱ Ἀχαιοὶ ἐπεκλήθησαν Δαναοί (52). Ἦν δ' ἡ φυλὴ αὕτη ὑποδιαίρεσις

(46) Διόδ. Δ, 60.— Ε, 80.

(47) Thiersch, Abhandl. Münch. Acad. 1813.

(48) Διόδ. Ι, 68.— Πaus. Δ, 4.

(49) Ε, 2, 4.

(50) Ζ, 95.

(51) Πίνδ. Πύθ. Δ, 104.— Ἡρόδ. Ζ, 197.— Ἀπολλόδ. Α, 7, 5.

(52) Παραδόξως ἡ ἐπωνυμία αὕτη παρέμεινε μέχρι τῆς σήμερον εἰς τὸν ὄχλον τῶν Ἀργείων, οἵτινες « Δάνοι » παρ' αὐτῷ καλοῦνται.

τῆς Αἰολικῆς, δι' ὃ καὶ ὁ Ἀχαιὸς ἐλέγετο κατὰ τινὰς υἱὸς τοῦ Αἰόλου (53), ἐν ᾧ, κατ' ἄλλους (54, διὰ τὴν Πελασγικὴν τῶν Ἀχαιῶν καταγωγὴν, ἣν, ἐκ τοῦ Ποσειδῶνος, υἱὸς τῆς Λαρίσσης, κόρης τοῦ Πελασγοῦ. Ἐμφαίνει δὲ τὴν σχέσιν τῶν Δαναῶν, ἢ τῶν προγενεστέρων Ἀργείων, πρὸς τοὺς Πελασγοὺς καὶ ὁ μῦθος, καθ' ὃν τοῦ Ἀργείου Ἰνάχου υἱὸς ἦν, πλὴν τοῦ ἐπιχωρίου ἥρωος Φορονέως, καὶ ὁ Αἰγιαλεύς, Ἴων Πελασγὸς ἐπομένως, τούτων δ' ἀπόγονος ὁ Ἄργος, καὶ ἀδελφὸς αὐτοῦ ὁ Πελασγός (55).

Προδήλως ἄρα προκύπτει ἐκ πασῶν τῶν μαρτυριῶν καὶ ἐκ πάντων τῶν τεκμηρίων, ὅτι καὶ αἱ τέσσαρες φυλαὶ εἰς ἃς ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων ἱστορικῶν χρόνων διηρεῖτο σύμ-πασα ἡ Ἑλλάς, ἦσαν τῆς αὐτῆς καταγωγῆς, καὶ ὁμοίως πᾶσαι Πελασγικαί· δι' ὃ καὶ ὁ μῦθος υἱοῦς τοῦ Ἑλληνος λέγει καὶ τὸν Αἰόλον, καὶ τὸν Δῶρον, καὶ τὸν Εὐϋθον, οὗ υἱοὶ ἦσαν ὁ Ἴων καὶ ὁ Ἀχαιός.

Ἄλλ' ὥς κατὰ βορᾶν, οὕτω καὶ κατὰ πᾶσαν τὴν λοιπὴν περιφέρειαν τῆς Ἑλλάδος, ἰδίως δὲ κατὰ τὰ νοτιανατολικά, ἢ μίξις τῶν ἐσχάτων Ἑλλήνων μετὰ τῶν πρώτων τῆς Ἀσίας βαρβάρων παρήγαγε μιζοβάρβαρα φύλα, ὡς τὸ τῶν Καρῶν (56), τὸ τῶν Λελέγων, τὸ τῶν Φρυγῶν, τὸ τῶν Μαιονίων.

Καὶ ἐν Ἑλλάδι δ' ἐν τοῖς ἀπωτάτοις χρόνοις περιεφέροντο, ἢ ἐνιαχοῦ καὶ κατώκουν, ἕκφυλά τινὰ βάρβαρα, ἢ ἐν μέρει ἴσως μιζοβάρβαρα γένη, ὡς οἱ Ἰδαῖοι Δάκτυλοι, οἱ ἐκ Φρυγίας Κουρῆτες (57), οἱ Τελχῖνες, καὶ ἄλλοι ἄλ-

(53) Εὐριπίδ. Ἴων, 63.

(54) Διον. Ἀλ. Α, 17.

(55) Ἀπολλόδ. Β'.— Πaus. Ε, 15.

(56) Ἰδ. Jablowsky, Opusc. III, Σ. 94.— Ἡρόδ. Α, 171. Ζ, 2. 4. κτλ.

(57) Ὅμ. Ἰλ. Τ. 529.

λαχόθεν, τέχνας ιδίας ασκοῦντες, καὶ βιομηχανίας ξένας εἰσάγοντες.

Ἐπενήργησε δὲ βεβαίως ἡ ξένη ἐπιβρόη καὶ δι' ἀποικιῶν ἐνιαχοῦ τῆς Ἑλλάδος, ἀλλ' ὑπῆρξε πολὺ ἐλάσσων ἀφ' ὅτι αἱ ἀρχαῖαι παραδόσεις κοινῶς διέδιδον· διότι ἀπεδείχθη, ὅτι πλὴν τινων νήσων, ὡς κυρίως τῆς Κύπρου, ἀλλαχοῦ σχεδὸν οὐδὲν ἴχνος κατέλιπον ξένοι οἰκήσεις. Οἱ δ' ὑποτιθέμενοι ἄποικοι ἐξ Αἰγύπτου, ἐκ Φοινίκης ἢ ἐκ Φρυγίας (58), εἰσὶ κυρίως συμβολικὰ μόνον πρόσωπα (59), μετακινήσεις αἰνιττόμενα Ἑλληνικῶν φύλων, ἢ ἐμπορικάς, ἴσως καὶ πολιτικάς σχέσεις μετὰ ξένων λαῶν. Τινὲς μάλιστα τῶν ὑποτιθεμένων ἀποίκων τούτων, ὡς ὁ Κέκροψ, ἦσαν, καθ' ἑτέραν δόξαν, αὐτῆς τῆς Ἑλληνικῆς αὐτοχθονίας οἱ ὑπέρτατοι παραστάται.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β'.

Κοινωνικαὶ ἀρχαὶ τῶν ἡρωϊκῶν χρόνων.

Ὅτε δὲ τὸ πρῶτον ἡ Ἑλλάς ἀπὸ τῶν μύθων ἀνακύπτει εἰς τῆς ἱστορίας τὸ φῶς, καὶ αἱ περιπέτειαι αὐτῆς ἀπομνημονεύονται εὐκρινέστερον, φαίνεται μὲν καὶ ἐν ταῖς παραδόσεσιν αὐτῆς καὶ ἐν τῷ ποιητικῷ κατόπτρῳ τῶν παναρχαίων αὐτῆς χρόνων, ἐν ταῖς Ὀμηρικαῖς ποιήσεσιν, ἀπηλ-

(58) Δαναός, 1600 π. Χ.—Κέκροψ, 1582.—Κάδμος, 1500.—Πέλοψ, 1300.—¹Id. Raoul-Rochette, hist. de l'établ. des Colonies grecques, 1815. T. I, Σ. 60-145.—Clinton, F. H. I, Σ. 72.—Wachsmuth, Hell. Alt. I. 1. Σ. 35-37.—O. Müller, Orchomenos, Σ. 106-122.

(59) ¹Id. Grotte, Hist. of Greece, II, 267.

λαγμένη ἤδη τῆς ἀρχικῆς ἀγριότητος, κατὰ πόλεις συνω-
κισμένη, γεωργίαν καὶ τέχνας ἀσκοῦσα, πολιτικὸν κεκτη-
μένη ὀργανισμὸν καὶ στρατιωτικὴν δύναμιν, διότι, καθ'
Ὅμηρον, κατὰ Τροίας ἔπλευσαν 1200 πλοῖα, ὧν τὰ μέγι-
στα, τὰ Βοιωτικά, εἶχον ἀνὰ 120 ἄνδρας, τὰ δ' ἐλάχιστα
ἀνὰ 50· ἀλλ' ἡ κοινωνία ἔχει τραχὺν ἔτι καὶ δύσκαμπτον
τὸν χαρακτῆρα, τὸ οἰκοδόμημα αὐτῆς ἐλέγχεται ἀρτισύ-
στατον, καὶ ἀτομικὴ ρώμη, ἀρρύθμιστα πάθη ὑπηρετοῦσα,
ἀπειλεῖ πολλάκις αὐτοῦ τοὺς δεσμούς, ἢ ἐνίοτε καὶ ἀνα-
πληροῖ τοῦ νόμου τὸ ἔργον, τὴν ἀποθρασυνομένην ἀδικίαν
καταστέλλουσα.

Ἐν χώρᾳ ὑφ' ὑψηλῶν καὶ δυσδιαβάτων ὀρέων καὶ ὑπὸ
βαθέων κόλπων κατατεμνομένη, ἦν, ὅτε ὁδοὶ πλὴν τῶν
φυσικῶν δὲν ὑπῆρχον, καὶ ἐπὶ τῆς νηπιότητος τῆς θαλασ-
σοπλοΐας, πᾶσα συγκέντρωσις δυσχερής, καὶ ἡ μόνωσις ἀνέ-
πτυσσε τὴν ἐπιβρόχην τῶν ἀτόμων. Τούτου ἔνεκεν ἄνδρες
βίας, ἐπὶ ποδῶν τάχεσι καὶ σωμάτων ρώμαις (1) πεποι-
θότες, καὶ εἰς οὐδένα πειθαρχίας ζυγὸν ὑπήκοντες, διήρπα-
ζον τὴν χώραν ὡς λησταί, καὶ ὡς πειραταὶ ἐκάκουν τὴν θά-
λασσαν, καὶ οὐ μόνον οὐδεμίαν ἔφερεν αὐτοῖς τὸ τοιοῦτο
αἰσχύνην, ὡς ἐν τῇ θαυμασίᾳ αὐτοῦ τῶν χρόνων ἐκείνων
περιγραφῇ ἐκτίθησιν ὁ Θουκυδίδης (2), ἀλλὰ καὶ δόξαν μά-
λιστα περιῆπτε, καὶ πολλάκις ἥρως ὠνομάζετο ὁ ληστής,
τὴν πανουργίαν καὶ τὴν κλεπτοσύνην παρὰ τοῦ Ἑρμοῦ ὡς
θεῖον δῶρον λαβών (3), καὶ αἱ κακουργίαι ἐψάλλοντο ὡς
ἀνδραγαθίαι ὑπὸ τῶν ῥαψωδῶν. Ἄλλοι δὲ πάλιν, ὧν πα-
ραδείγματα ἢ μᾶλλον παραστάται εἰσὶν ὁ Θησεὺς διὰ τὰς

(1) Πλούτ. Β. Θεμιστ. ΣΤ'.

(2) Θουκυδ. Α, 1.

(3) Ὅμ. Ὀδυσ. Ι, 375.

Ἀθήνας, ὁ Μίνως διὰ τὴν Κρήτην, ὁ Ἡρακλῆς δι' ἅπα-
σαν τὴν Ἑλλάδα (4), τῆς ἐπωνυμίας τοῦ ἥρωος ἀξιώτεροι,
καὶ ὑπ' αὐτομάτου αἰσθήματος δικαιοσύνης καὶ ἀληθοῦς
δόξης ἐλαυνόμενοι, περιήρχοντο τιμωροῦντες καὶ ἐξολο-
θρεύοντες τέρατα, πειρατὰς καὶ ληστὰς, καὶ προστατεύον-
τες καὶ ἐκδικοῦντες τὴν ἀθωότητα.

Ὑπὸ τῶν αὐτῶν δ' ἐλατηρίων τοῦ ἐγωϊσμοῦ, ὅστις ἐνε-
πνεε τοὺς ιδιώτας, κινούμενοι καὶ οἱ ἡγεμόνες, καὶ αἱ πό-
λεις, ἅς οὐδεὶς δεσμός συνῆπτε πρὸς ἀλλήλας, ἐπεχείρουν
ἀπροκλήτους πολλάκις ἐπιδρομάς, καὶ πολέμους ἐφ' ἄρ-
παγῇ ἀπλῶς καὶ λεηλασίᾳ, ἢ ἐπὶ μόνη ἐπιδείξει ἀνδρείας,
ἣτις ἐθεωρεῖτο τότε ὡς ἡ μόνη τῶν ἀρετῶν.

Προὔκάλει δ' ἡ βία τὴν αὐτοδικίαν, καὶ ὁ ληστευθεὶς ἢ
οἱ οἰκεῖοι αὐτοῦ οὐ μόνον κατὰ τοῦ ληστεύσαντος, ἀλλὰ
κατὰ πάντων τῶν συμπολιτῶν αὐτοῦ ἐνόμιζον ὅτι ἐδικαι-
οῦντο εἰς ἀντεκδίκησιν, ῥυσιάζειν ἢ ῥύσια ἐλαύνεσθαι,
κατὰ τὴν ἔκφρασιν τοῦ Ὀμήρου (5), ὅστις λέγει καὶ περὶ
Ὀδυσσέως ἐν Μεσσήνῃ (6): *Ἦλθε μετὰ χρεῖος τό ῥα οἱ
πᾶς δῆμος ὄφελλε.*

Οὕτως ἀπούσης τότε πάσης ἐννοίας δημοσίου δικαίου,
ἡ Ἑλλὰς ἦν ἀνάστατος καὶ σιδηροφοροῦσα, τὰς οἰκήσεις
ἔχουσα ἀβεβαίους καὶ ἐπισφαλεῖς, καὶ μεταξὺ τῶν πόλεων
καὶ μεταξὺ τῶν ἀτόμων ἐπεκράτει τὸ δικαίωμα τοῦ ἰσχυ-
ρωτέρου· διότι ἐν τῇ ἀγρίᾳ καταστάσει ὡς θηρίον ὁ ἄνθρω-
πος διαιτώμενος, περὶ ἑαυτοῦ μόνου κήδεται, καὶ ὁ ἐγωϊ-
σμός ἐστι τὸ μόνον αὐτοῦ ἐλατήριον· καθ' ὅσον δὲ ἐξευγε-
νίζεται, ἐκτείνει βαθμηδὸν τὴν μέριμναν αὐτοῦ εἰς τὴν οἰ-

(4) Θουκ. Α, 4 καὶ 8. — Ἡρόδ. Α, 171. — Ἀριστοτ. Πολιτ. Β. 7, 2. —
Στράβ. ΙΔ, 2, 6, 27, 1. — Πλούτ. Θησ.

(5) Ἰλ. Α, 673. — Εὐστάθ. αὐτ.

(6) Ὀδυσσ. Φ. 17.

κογένειαν, καὶ ἀπ' αὐτῆς εἰς τὴν πατρίδα. Ἡ δὲ κορύφωσις τοῦ ἐξευγενισμοῦ τῆς καρδίας, ἣν ἐπέφερεν ὁ Χριστιανισμός, εἰς τοῦ πατριωτισμοῦ τὸ αἶσθημα ἀντικατέστησε τὸ ἔτι εὐρύτερον τῆς φιλανθρωπίας.

Ἐν ταῖς ἀρτισυστάτοις λοιπὸν ἐκείναις κοινωνίαις, μόλις ἢ ἰδιοτελὲς φιλαυτία ἀπὸ τοῦ ἀτόμου καὶ τῆς οἰκογενείας μετέβαινεν εἰς τὴν πόλιν, κατὰ τὴν στενωπάτην τῆς λέξεως σημασίαν· δι' ὃ καὶ πᾶς ὁ τῇ πόλει μὴ ἀνήκων, ὁ ξένος, ἦν ἐστερημένος παντὸς δικαιώματος καὶ πάσης τιμῆς, ἀτίμητος μετανάστης, ὡς λέγει ὁ Ὅμηρος (7), καὶ κατ' Εὐριπίδην, ἐφ' οὗ, ἐν τῇ θεωρίᾳ καὶ, δὲν εἶχον εἰσέτι ἐντελῶς ἀποσβεσθῆαι αἱ ἀρχαῖαι ιδέαι, οὐκ ἔχει παρόρησίαν (8).

Ὡς ἐχθρὸς μάλιστα ἐθεωρεῖτο ὁ ξένος· καὶ ἡ λέξις αὕτη, τῆς προθέσεως ἐκ παράγωγος, αὐτὸ τοῦτο δηλοῖ, τὸν ἔξωθεν ἐλθόντα, τὸν ἐξωμερίτην· ὥστε καὶ αὐτὸς ὁ Ἡρόδοτος τοὺς Πέρσας ἀπλῶς ξένους ἀποκαλεῖ (9). Τούτου ἕνεκα, καὶ κατ' ἐμμένουσιν ἐπιβρόχῃ αὐτῶν τούτων τῶν ιδεῶν, καὶ ἐν τοῖς μετέπειτα χρόνοις ἐθεωρεῖτο πανταχοῦ τῆς Ἑλλάδος ἡ ἀειφυγία, ἥτοι ἡ ἀπὸ τῆς πόλεως ἀποξένωσις καὶ εἰς ἐχθροὺς ἐπομένως, ἀπέλασις, ὡς ἴση τῷ πολιτικῷ θανάτῳ, καὶ ἀπήλαττε πάσης ἄλλης καταδιώξεως (10).

Ὡς δὲ τὰ ἄτομα, οὕτω καὶ αἱ πόλεις, εἰς ἑαυτὰς πᾶσαν μέριμναν περιστέλλουσαι, ἐθεώρουν τὰς ἄλλας ὡς πολεμίας, καὶ πόλεμος διαρκὲς καὶ ἀκήρυκτος ἦν ἡ βᾶσις τοῦ διεθνοῦς δικαίου· ἡ δ' εἰρήνη ἦν ἐξαίρεσις στηριζομένη ἐπὶ συνθηκῶν, αἵτινες εἶχον ὠρισμένην καὶ ἐφήμερον τὴν διάρ-

(7) Ἰλ. Ι, 684.

(8) Φοίνισ. 401.

(9) Θ, 11. — Ἰδ. Πλούτ. Ἀριστ. Ι'. — Cic. de offic. Ι, 12. — Fæstus, p. Hostis.

(10) Πλάτ. Κριτ. Σ. 52.

κειαν. Αἱ ἀρχαὶ δ' αὖται, καὶ τοὶ μετρίαζόμενοι ἐν τῇ ἐφαρμογῇ διὰ τῆς προόδου τοῦ πολιτισμοῦ, ἐν θεωρίᾳ ὁμῶς ἔμμενον αἱ αὐταὶ καὶ κατὰ τοὺς μετὰ ταῦτα χρόνους, καὶ ἀπαντῶνται πρεσβευόμενοι ὑπὸ τῶν δοκιμωτέρων συγγραφέων τῆς κλασικῆς ἐποχῆς. Οὕτω λέγει ὁ Πλάτων ἐν τοῖς Νόμοις (11). *Πόλεμος ἀεὶ πᾶσι διὰ βίου ξυνεχὴς ἐστὶ πρὸς ἀπάσας τὰς πόλεις, ὥστε τὰ πλεῖστα τοῦ βίου καὶ τοῖς Ἑλλησι καὶ τοῖς βαρβάροις διὰ συνθηκῶν εἶναι.*

Ἦν δὲ τοῦ πολέμου σκοπὸς καὶ τέλος ἡ νίκη, δι' ἧς καὶ πᾶν τὸ εἰς αὐτὴν ἄγον ἐθεωρεῖτο ὡς θεμιτόν, οἷον τὰ δεδηλητηριασμένα ὅπλα (12) καὶ αἱ ἐνέδραι (13), καὶ δικαίωμα ἦν τοῦ νικῶντος ἡ λεηλασία καὶ ὁ ἀνδραποδισμός (14), καθ' ἣν καὶ ὁ Ἀριστοτέλης πρεσβεύει λέγων (15). *Ὁ γὰρ νόμος ὁμολογία τίς ἐστίν, ἐν ᾗ τὰ κατὰ πόλεμον κρατούμενα τῶν κρατούντων εἶναι φασί· καὶ ὁ Ξενοφῶν ῥητότερον τὰ αὐτὰ ἐπικυροῖ διὰ τούτων (16). Νόμος γὰρ ἐν πᾶσιν ἀνθρώποις αἰδιδός ἐστιν, ὅταν πολεμούντων πόλις ἀλῶ, τῶν ἐχόντων εἶναι καὶ τὰ σώματα τῶν ἐν τῇ πόλει καὶ τὰ χρήματα. Καὶ ἐν Ὀμήρῳ δ' ὥς τι λίαν ἐπιτετραμμένον προτείνουσιν οἱ μνηστῆρες εἰς τὸν Τηλέμαχον νὰ πέμψωσι καὶ πωλήσωσι τοὺς ξένους αὐτοῦ εἰς τὴν Σικελίαν (17). Ὡς ἐκ τούτου οἱ δορυάλωτοι καὶ δορίκνητοι ἰδιαιτέραν ἀπετέλουν τάξιν ἐν ταῖς ἀρχαίαις πολιτείαις, τὸ μεταξὺ ἐπέχοντες τοῦ δούλου καὶ τοῦ ἐλευθέρου· οἱ δὲ κυρίως αἰχμάλω-*

(11) Πλάτ. Νόμ. Α, 625.— Ἰδ. καὶ Ἰσοκρ. κ. Καλλιμάχ. 27.

(12) Ὀμ. Ὀδύσ. Α, 162.

(13) Ὀμ. Ἰλ. Π, 277.

(14) Ὀμ. Ἰλ. Α, 367.— Ὀδυσ. 1, 40.

(15) Ἀριστοτ. Πολιτ. Α, 2 καὶ 4.

(16) Ξεν. Κύρ. Παιδ. ΣΤ, 13.

(17) Ὀμ. Ὀδυσ. Υ, 382.

τοι, κτῆμα τῶν νικῶντων γινόμενοι, καθίσταντο δοῦλοι.

Τούτων τῶν ἀρχῶν ἡ γενικὴ ἐπικράτησις ἐνέβαλεν ἓνα τῶν ὑπάτων φιλοσόφων τῆς ἀρχαιότητος, τὸν Ἀριστοτέλη, εἰς τὴν τερατώδη πλάνην τοῦ νὰ κηρύττῃ τὴν δουλείαν δικαίαν καὶ νόμιμον, καὶ μέρος τοῦ ἀνθρωπίνου γένους, καθ' ὃ δῆθεν σωματικῶς καὶ νοερῶς ἀπθενέστερον, πλασθὲν δι' αὐτὴν· τὸν δὲ κατ' αὐτοῦ διηνεκῇ πόλεμον θεωρεῖ ἀναγκαῖον καὶ κατ' οὐδὲν τῆς θήρας διαφέροντα. Ἡ θηρευτικὴ, λέγει (18), ἥ δεῖ χρῆσθαι πρὸς τε τὰ θηρία καὶ τῶν ἀνθρώπων ὅσοι, πεφυκότες ἄρχεσθαι, μὴ θέλουσιν, ὡς φύσει δίκαιον ὄντα τοῦτον τὸν πόλεμον.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'.

Ἐπίδρασις τῆς θρησκείας ἐπὶ τῶν κοινωνικῶν ἀρχῶν.

Ἀλλ' ἡ θρησκεία, ἥτις, ὅτε εἰλικρινής, διατίθησι τὰς ψυχὰς πρὸς ἀγάπην, διότι ἀνατείνει αὐτὰς πρὸς τὴν πηγὴν τῆς ἀγάπης, αὕτῃ εἰς τὰ ἥθη ἐγκαταμιγνυμένη, ἐπράϋνε κατ' ὀλίγον τῶν ἀπανθρώπων ἐκείνων ἀρχῶν τὴν τραχύτητα, καὶ ταχύτερον ἐδίδαξε τοῖς Ἑλλησιν ἀληθείας, ἢ ἡ διὰ τῶν ἀνθρωπίνων παθῶν καὶ προλήψεων ἀμβλυοποῦσα φιλοσοφία δὲν κατῴρθου νὰ διακρίνῃ ἐπὶ πολὺ· ἢ καὶ ἀφ' ἑτέρου, ὅσα δῆποτε ὑγιεῖς καὶ φιλανθρώπους ἀρχὰς ὑπηγόρευε τοῖς Ἑλλησι τὸ φύσει πρᾶον τοῦ ἥθους αὐτῶν καὶ τῆς καρδίας ἢ πολλάκις ἀσφαλεστέρα φιλοσοφία, ταύτας

(18) Ἀριστοτ. Πολιτ. Α, 5.

ἔθετον ὑπὸ τῆς θρησκείας τὴν προστασίαν, διότι οὐδὲν κῦρος εὗρισκον ἐν τοῖς κειμένοις νόμοις ὅπως προφυλάξωσιν αὐτάς κατὰ τῆς ἐπιθέσεως ἰδιοτελῶν συμφερόντων.

Οὕτως ὁ Ὑπατος Ζεὺς, τὴν αἰγίδα ἐπὶ τῶν διωκομένων ξένων ἐκτείνας, ὑπὸ τὴν ἐπωνυμίαν Ξενίου, καθιέρου τὴν ΞΕΝΙΑΝ ὡς ἐν τῶν κοινωνικῶν καθηκόντων, ἠϋξανε δι' αὐτῆς τὴν ἀτομικὴν ἀσφάλειαν, καὶ ἐτίθει κοινωνικωτέρας διεθνεῖς βάσεις μεταξὺ τῶν Ἑλληνικῶν πόλεων, καὶ μεταξὺ αὐτῶν καὶ τῶν ξένων λαῶν. Πρὸς ἐφαρμογὴν δὲ τοῦ ἱεροῦ τούτου καθήκοντος, συνέστησαν αἱ ΠΡΟΞΕΝΙΑΙ, διορθοῦσαι ὡς πρὸς τὰ ἄτομα τὴν αὐστηρότητα τοῦ δημοσίου δικαίου, καὶ συνιστάμεναι εἰς τὸ χορηγούμενον πολίτη τινι δικαίωμα, καὶ ἐπιβαλλόμενον αὐτῷ καθήκον, τοῦ προστασίαν παρέχειν καὶ ἐπιμέλειαν τοῖς εἰς τὴν πατρίδα αὐτοῦ ἐπιδημοῦσι κατοικοῖς τῆς πόλεως ἧς ἀνεγράφετο πρόξενος (1). Κατέστη δ' αὕτη μία τῶν πρωτίστων ξένοις πολίταις χορηγούμενων τιμῶν, ἥ βαθμηδὸν προσηρτήθησαν καὶ ἕτερα δικαιώματα, ἡ δωρεαί, ὡς ἐκλήθησαν, ἡ τῆς ἐπιγαμίας, ἡ τῆς ἐγκτήσεως, ἡ τῆς ἀσυλίας, ἐνίοτε καὶ τῆς ἀτελίας, δι' ὧν ἡ θέσις τοῦ ξένου οὐ μόνον ἰσοῦτο πρὸς τὴν τοῦ ἐγχωρίου, ἀλλὰ πολλάκις καὶ ἐπιεικεστέρα ἐκείνης ἀπέβαινεν.

Ἅλλοτερον δὲ φιλάνθρωπον ἔθιμον, ὃ καθιέρωσεν ἡ θρησκεία ὑπὲρ τῶν ξένων, ἦν ἡ ΙΚΕΣΙΑ, καθ' ἣν σέβας ἀπεδίδετο εἰς τὸν ὡς ἰκέτην καθεσθέντα εἰς Θεῶν βωμόν, καὶ ἡ πόλις, ἂν ὁ βωμὸς ᾗτο δημόσιος, ἢ ὁ οἰκογενειάρχης, ἂν ᾗτον ἰδιωτικός, ὥφειλεν εἰς τὸν ἰκέτην ὑπεράσπισιν, θεωρῶν αὐτὸν ὡς ἀνήκοντα τῷ Ἰκεσίῳ Διί. Οὕτω λέγει ὁ Ἀπολλώνιος (2).

(1) Ἰδε Βίβλ. Β, Μέρ. Γ. Διαίρ. πρώτ., τμ. Α. Κεφ. Α.

(2) Ἀπολλών. Ῥόδ. Β, 1134.

Ἄλλ' ἱκέτας ξένους Διὸς ἔνεκεν αἰδέσασθε
 ξεινίου ἱκεσίου τε. Διὸς δ' ἄμφω ἱκέται τε
 καὶ ξεῖνοι. Ὁ δέ που καὶ ἐπόψιος ἄρμι τέτυκται.

Ἀσεβῆς δ' ἐλογίζετο, καὶ τὰ κοινὰ παραδιάζων τῶν Ἑλ-
 λήνων νόμιμα, ὁ κακουργῶν πρὸς ἱκέτας, ὡς κατὰ Διόδω-
 ρον (3), οἱ Ὀρχομένιοι, «τοὺς ἱκέτας βιαίως ἀναστήσαν-
 τες, ἅπαντας ἀνεῖλον, παρὰ τὰ κοινὰ τῶν Ἑλλήνων
 νόμιμα».

Ἔτερον δ' εὐεργέτημα τῆς θρησκείας εἰς τὴν κοινωνίαν
 ἦν ἡ τῶν ἱερῶν ΑΣΥΛΙΑ, καθ' ἣν οὐ μόνον οἱ εἰς αὐτὰ κα-
 ταφεύγοντες ἐσώζοντο, ἀλλὰ καὶ οἱ εὐσεβεῖς ἀπείχοντο αὐ-
 τῶν ἐν τοῖς πρὸς ἀλλήλους πολέμοις, οὐδ' ἐξέτεινον καὶ
 ἐπ' αὐτὰ τὸ δικαίωμα τῆς λεηλασίας, ὡς μαρτυρεῖ καὶ ὁ
 Θουκυδίδης (4): «Πᾶσι γὰρ εἶναι καθεστηκός, ἰόντας ἐπὶ
 τὴν ἀλλήλων, ἱερῶν τῶν ἐνόντων ἀπέχεσθαι». Εἰς τὰ ἱερὰ
 δὲ προσέτι ἐνεγράφοντο, ὑπὸ τῶν θεῶν τὴν προστασίαν τι-
 θέμεναι, καὶ αἱ διεθνεῖς συνθήκαι, διὸ καὶ αἱ τῶν Θεῶν εἰ-
 κόνες πολλάκις ἐπὶ κεφαλίδος τῶν συνθηκῶν ἐλαξεύοντο.
 Οὕτως ἐν τῇ μεταξὺ Ἀθηναίων καὶ Μεθωναίων ἐπὶ λίθου
 σωζομένη, παρίσταται ἐν γλυφῇ ἡ Ἀθηνᾶ τὸ κῦρος τῆς
 συνθήκης ἐξασφαλίζουσα (5).

Πρὸς τοὺς ἐν πολέμῳ δὲ πίπτοντας ἀπάνθρωπος ἐπε-
 κράτει κατ' ἀρχὰς ὀλιγωρία, ὥστε καὶ ἐφ' Ὀμήρου ἦσαν
 οὐ σπανίως ἔτι ἐλώρια κύνεσσι (6), καὶ μέλπηθρα κυσί (7).
 Ἄλλ' ὁ Ἡρακλῆς λέγεται εἰσαγαγὼν καὶ καθιερώσας τὸ
 ἔθιμον τοῦ παραδίδειν τοὺς νεκροὺς εἰς τὸν οἰκεῖον στρατὸν

(3) ΙΘ, 63.

(4) Ε, 97.

(5) Ἴδε τὰς ἐμὰς Ant. Hell. I, N. 250, Σ. 313.

(6) Ἰλ. Α, στ. 4.

(7) Ἰλ. Ν. στ. 233.

πρὸς ἐνταφιασμόν, καὶ τὸ τοιοῦτο ἐθεωρεῖτο ἐπὶ πάντων τῶν μετέπειτα χρόνων ὡς ὀσιον, ἢ δὲ παραμέλησις τῶν πεσόντων, ὡς ὀλιγωρία θείου καὶ ἀνθρωπίνου καθήκοντος· ὥστε καὶ ἐπὶ τοιαύτῃ κατηγορίᾳ, ἀναποδείκτω μάλιστα, κατεδίκασαν οἱ Ἀθηναῖοι εἰς θάνατον τοὺς ἐν Ἀργινοῦσαις νικηφόρους αὐτῶν στρατηγούς. Εἰ δὲ καὶ ἐθεωρεῖτο ἡ τῶν νεκρῶν ἀπαίτησις ὡς ἥττης ὁμολογία, ἀσεβῶς ὅμως θὰ ἐλογίζετο πράξας ὁ στρατηγὸς ὁ ἀμελήσας αὐτῆς, ἂν ἄλλον τρόπον δὲν εἶχε πρὸς αὐτῶν τὴν ἀναίρεσιν. Τούτου ἕνεκα καὶ αὐτὸς ὁ Νικίας, κατὰ Πλούταρχον (8), «ἔπεμψε κήρυκα πρὸς τοὺς πολεμίους περὶ ἀναιρέσεως, καίτοι, κατὰ νόμον τιτὰ καὶ συνήθειαν, ἐδόκουν οἱ νεκρῶν ὑποσπόνδων λαμβάνοντες ἀναίρεσιν, ἀπολέγεσθαι τὴν νίκην». Ἀλλ' ἔτι ἀσεδέστερον ἐθεωρεῖτο τὸ μὴ ἀποδιδόναι τοὺς αἰτουμένους νεκρούς, ὡς μαρτυρεῖ ὁ Ἀντισθένης (9). «Τοὺς γὰρ νεκροὺς οὐ τοῖς οὐκ ἀναιρουμένοις αἰσχροῖν, ἀλλὰ τοῖς μὴ ἀποδιδούσι»· καὶ παράβασιν τῶν θείων νόμων λέγει τοῦτο ὁ Εὐριπίδης.

«Νεκρούς δὲ τοὺς ὀλωλότας δορὶ
θάψαι θέλουσι τῶν δὲ μητέρες χθονί.
Εἴργουσι δ' οἱ κρατοῦντες, οὐδ' ἀναίρεσιν
δοῦναι θέλουσι, νόμιμ' ἀτίζοντες Θεῶν» (10).

Πρὸ πάντων δὲ συνετέλουν εἰς ἐχθροτήτων κατευνασμόν καὶ εἰς κοινωνικῶν ἡθῶν καλλιέργειαν αἱ δημόσιαι ΠΑΝΗΓΥΡΕΙΣ καὶ οἱ ΑΓΩΝΕΣ, οὓς ἐνομίζετο ὅτι, ὡς θρησκευτικὰς διατάξεις ἐγκατέστησαν θεοὶ καὶ ἥρωες, ὡς ὁ Θησεὺς τὰ Ἰσθμια καὶ ὁ Ἡρακλῆς τὰ Ὀλύμπια (11)· διότι

(8) Πλουτ. Νικ. ΣΤ.

(9) Π. Ὀδυσσ. Τ, Η, Σ 61 Rsk.

(10) Ἰκέτ. 16.—Ἰδ. καὶ Πλάτ. Πολιτ. Ε, Σ. 469, e.

(11) Ἀπολλοδ. Β, 72.—Διόδ. Δ, 14.

οἱ εἰς τὰ θεάματα ταῦτα συβρέοντες οὐ μόνον ἐγχώριοι, ἀλλὰ καὶ ξένοι ἐκ πόλεων κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον μεμακρυσμένων, συνωκιοῦντο ἐν ταῖς ἐπιμιξίαις, καὶ ἀπέβαλλον πολὺ τῶν πρὸς ἀλλήλους προλήψεων καὶ ἀντιπαθειῶν, καὶ συνεδέοντο διὰ κοινῶν συμφερόντων, τῆς πανηγύρεως ἐχούσης συγχρόνως καὶ ἐμπορικὸν τὸν σκοπὸν, ὡς λέγει καὶ ὁ Πυθαγόρας (12). «*Εἰς πανήγυριν οἱ μὲν ἀγωνιούμενοι, οἱ δὲ κατ' ἐμπορίαν, οἱ δέ γε βέλτιστοι ἔρχονται θεαταί*». Τοῦτο δ' αἰνιττόμενος λέγει καὶ ὁ Στράβων (13), ὅτι «*ἡ πανήγυρις ἐμπορικὸν πρᾶγμα*», ὡς τὸ παρ' ἡμῖν πανηγύρι, δι' ὃ καὶ ἡ ἐν Θερμοπύλαις ὠνομάζετο «*ἀγορὰ Πυλαϊκή*», καὶ ἡ ἐν Ὀλυμπίᾳ ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων «*Mercatus olympiacus*» (14). Προσέτι δ' ἵνα ἐθνοτελῶς τελῶνται τινὲς ἐξ αὐτῶν, ὅσαι ἢ κατ' ἀρχὰς εἶχον ἢ βαθμηδὸν ἀπέκτησαν ἐπιστημότητα ἐθνικὴν, ἔπαυον ἐπ' αὐτῶν ἐχθροπραξίαι ἀρξάμεναι (15), καὶ οἱ σπονδοφόροι (16) ἔφερον πανταχοῦ τῆς Ἑλλάδος τὴν *ιερομηνίαν* ἢ *ἐκεχειρίαν*, τὰς μυστηριώδεις σπονδὰς (17), δι' ὧν ἡ χώρα τῆς πανηγύρεως ἐκηρύττετο ἱερὰ πᾶσι καὶ οὐδετέρα αὐτοῖς τοῖς διαμαχομένοις. Οὕτως εἰς τὰς φιλικὰς καὶ πανηγυρικὰς ταύτας συναντήσεις ἡμβλύνοντο τὰ πάθη καὶ ἀφωπλίζοντο αἱ μνησικαχίαι.

Ἄλλ' ὁ κύριος σκοπὸς τῶν πανηγύρεων τούτων, ἀρχικῶς δ' ἄνευ ἀμφιβολίας πασῶν, ἦν ἡ ἀπὸ κοινοῦ λατρεία

(12) Ἐν Διογ. Λαερτ. Η, 8.

(13) I, 744, 6.

(14) Vell. Patere. I, 8.—Justin. XIII, 5.

(15) Πολύαιν. Η, 35.—Φωτ. Μυρ. 237, σ. 321, 6.

(16) Αἰσχ. π. Παραπρεσβ. 37.—Θουκ. Ε, 49. Η, 10.—Ἀριστείδ. Ἐλευσ. Α, 420, Dind.—Πολυδ. Α, 36.—Πίνδ. Ἰσθμ. Β, 35.

(17) Αἰσχ. Αὐτ. καὶ 4 μετὰ σχολ.

καὶ προστασία ἱεροῦ τινος ὑπὸ τῶν κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥτον προτεχῶν περιοίκων, τῶν περικτιόνων, ὡς ἐν ἄλλοις περὶ τῶν Ἰσθμίων λέγει ὁ Πίνδαρος (18)· «*Ἐπεὶ περικτίονας ἐνίκασε δῆποτε κάκεϊνος ἄνδρας*», ἢ τῶν ἀμφικτιόνων, ὡς ὁ αὐτὸς λέγει περὶ τῶν Νεμείων (19)· «*Ἐν ἀμφικτυόνων ταυροφόνῳ τριετηρίδι* ».

Τῆς αὐτῆς δὲ φύσεως πανηγύρεις ἦσαν πολλάι κατὰ τοὺς πρώτους χρόνους· πλὴν τῶν Ἰσθμίων καὶ τῶν Νεμείων, καὶ τὰ Ὀλύμπια καὶ τὰ Πύθια, καὶ διάφοροι ἄλλαι, αἵτινες ἐν μὲν τοῖς ἀρχαίοις καιροῖς ἤκμαζον, ὥστε ἔνιαι καὶ πολιτικὴν ἐλάμβανον ἐπισημότητα, μετὰ δὲ ταῦτα τινὲς ἀπεσβέσθησαν καὶ ἐλησμονήθησαν. Ἐκ τῶν κατ' ἀρχὰς δ' ἐπισημοτάτων ἦσαν ἡ περὶ τὸν ἐν Καλαυρίᾳ πανάρχαιον ναὸν τοῦ Ποσειδῶνος ἱερὰ σύνοδος, ἥς μετεῖχον ἡ Ἐπίδαυρος, ἡ Ἑρμιόνη, ἡ Αἰγίνα, αἱ Ἀθηναίαι, αἱ Πρασιαί, ἡ Ναυπλία, καὶ αὐτὸς ὁ Βοιωτίας Ὀρχομενός (20)· ἡ ἐν Ὀγχηστῷ τῆς Βοιωτίας (21) πιθανώτατα λίαν ἀρχαία, διότι ὁ Ὅμηρος ἀναφέρει ἤδη ἱππικοὺς ἀγῶνας αὐτόθι (22). Ἡ δὲ περὶ τὸν Δήλιον Ἀπόλλωνα, περὶ ἧς λέγει ὁ Θουκυδίδης (23)· «*Ἦν δέποτε καὶ τὸ πάλαι μεγάλη ξύνοδος εἰς τὴν Δήλον τῶν Ἰώνων καὶ περικτιόνων νησιωτῶν*», ἦν μὲν καὶ αὕτη ἀρχαία ἀναμφιβόλως, ἀλλὰ φαίνεται ἐκ νέου ὁργανισθεῖσα μετὰ τὸν ἀγνισμόν τῆς Δήλου ἐν ἔτει 426 π. Χ. (24), ἀφ' οἴτου καὶ περιελάμβανε, κατὰ

(18) Ἰσθμ. Η, 139.— Ἰδ. καὶ Ζ, 64.— καὶ Δ, 13.— καὶ Νέμ. ΙΑ, 24.

(19) Νέμ. ΣΤ, 38.

(20) Στράβ. Η, 574.

(21) Στράβ. Θ, 632.

(22) Ὑμν. Ἀπόλλ. στ. 230.

(23) Γ, 104.— Ἰδ. καὶ Ὅμ. Ὑμν. εἰς Ἀπόλλ, 146.— Διον. Περιηγ. 525.

(24) Ἰδ. Δημ. π. Στεφ. σ. 272, 8.— Tac. Ann. IV, 14.— Ἀθην. Δ, 73.

τινα ἐπιγραφὴν (25), τὴν Σύρον, τὴν Τήνον, τὴν Νάξον, τὴν Μύκωνον, τὴν Κέων, τὴν Σίφνον, τὴν Σέριφον, τὴν Ἴον, τὴν Πάρον, τὴν Ἰκαρον, τὴν Ἄνδρον καὶ τὴν Κάρυστον ἐν Εὐβοίᾳ. Μέχρι τῶν Ῥωμαϊκῶν δὲ χρόνων διετηρεῖτο ἡ ἐν Ἐρετρίᾳ περὶ τὸν ναὸν τῆς Ἀμαρυσίας Ἀρτέμιδος (26), ἣτις κατὰ φιλάνθρωπον νόμον, ἀναγραφέντα εἰς στήλην λιθίνην, ἀπηγόρευε τὴν χρῆσιν ὅπλων τηλεβόλων εἰς τὸν μεταξὺ Χαλκιδέων καὶ Ἐρετριέων πόλεμον (27). Καὶ τὰ Παναθηναῖα δέ, τὰ ἀπὸ τῶν ἀπωτάτων χρόνων πάντα τὸν πληθυσμὸν τῆς Ἀττικῆς ἐπὶ ταῦτὸ συναγείροντα, καὶ ἡ ἐν Κυρωνεῖᾳ δημοτελὴς ἐορτὴ τῶν Παμβοιωτίων (28), καὶ ἄλλαι ἄλλων μερῶν ἐπιτόπιοι θρησκευτικαὶ συνελεύσεις τοιοῦτον εἶχον ἀμφικτυονικῶν πανηγύρεων χαρακτῆρα.

Ἄλλ' ἡ ἐπιφανεστάτη καὶ μᾶλλον ἀναμφισβητήτως ἀμφικτυονικὴ σύνοδος ἦν ἡ συνεργομένη ὅτε μὲν περὶ τὸν ναὸν τοῦ Ἀπόλλωνος ἐν Δελφοῖς (29), ὅτε δὲ περὶ τὸν τῆς Ἀμφικτυονίδος Δήμητρος (30) κατὰ τὴν Ἀνθηλαν τῶν Θερμοπυλῶν (31). Ἐκαλεῖτο δ' ὑπὸ τῶν ἀρχαίων «τὸ κοινὸν τῶν Ἀμφικτυόνων» (32), καὶ ἰδρυτῆς αὐτῆς ὑπετίθετο

(25) Bæckh, C. I. G. I, Σ. 252.

(26) T. Liv. XXXV, 38.

(27) Στράβ. I, Σ. 688 b.

(28) Στράβ. Θ, 411.

(29) Valois ἐν Mem. de l'Ac. T. III, Σ. 197, V, Σ. 405.— Prideaux, ad marm. Oxon. Σ. 122.— v. Dale, diss. antiqu. et marm illustr. VI, Σ. 480. — St^e Croix, des anc. gouv. fédér. Σ. 19 — Bœcler, diss. acad. II, 776.— Macher, opusc. Σ. 89 — Tittmann, üb. d. Band d. Amphict.— On the council of the Amphict. ἐν Class. journal, T. XI, Σ. 149.— Petersen, de Amphict. Forbund — Antiq. Hellen. II, Σ. 106-136.

(30) Ἡρόδ. Z, 200.— T. Liv. XXXI, 32.

(31) Ἀρποκρ. φ. Ἀμφικτύων.

(32) Δημ. π. Στεφ. Σ. 278.

Ἀμφικτύων ὁ Δευκαλίωνος, ἀδελφὸς τοῦ Ἑλληνος (33), ὅστις καὶ ναὸν εἶχεν ἐν Θερμοπύλαις. Ὅτι ὁμοίως ἡ ἀναγωγὴ αὕτη εἰς ἐπώνυμον ἥρωα, μετὰ μικρᾶς ὀρθογραφικῆς ἀλλοιώσεως ἦτον ἐπίνοια μυθική, οὐ μόνον καταφαίνεται ἐκ τοῦ ὅτι αἱ πλεῖσται τῶν ἀρχαίων ἐκείνων θρησκευτικῶν συνόδων, ἡ τῆς Καλαυρίας, ἡ τῆς Δήλου, ἐπεκαλοῦντο ἐπίσης ἀμφικτιονικά, ἀλλὰ καὶ πολλοὶ τῶν ἀρχαίων οὕτως ἐνόμιζον, ὡς ὁ Ἀνδροτίων ἐν Πausanία (34), καὶ ὁ Ἀρποκρατίων λέγων: «Ὡνομάσθη δὲ ἦτοι ἀπὸ Ἀμφικτύονος τοῦ Δευκαλίωνος, ὅτι αὐτὸς συνήγαγε τὰ ἔθνη βασιλεύων . . . ἢ ἀπὸ τοῦ περιοίκους εἶναι τῶν Δελφῶν τοὺς συναχθέντας, ὡς Ἀναξιμένης ἐν πρώτῃ Ἑλληνικῶν». Τὸ ὅτι δ' ὁ Ἀμφικτύων ἦν τοῦ Ἑλληνος ἀδελφός, ἠνίττετο τὴν διὰ τῆς Ἀμφικτιονίας ἀδελφότητα τῶν Ἑλλήνων.

Καὶ εἰς τίνα μὲν ἐποχὴν πρέπει ν' ἀναχθῇ ἡ πρώτη τοῦ κοινοῦ τῆς Ἀμφικτιονίας συγκρότησις εἶναι δυσεξιχνίαστον (35). Τὰ Πάρια μάρμαρα χρονολογοῦσιν αὐτὴν εἰς τὸ ἔτος 1522 π. Χ. Ὁργανιστῆς δὲ τοῦ συνεδρίου λέγεται ὑπὸ Στράβωνος (36) ὁ τοῖς μυθικοῖς χρόνοις προσήκων Ἀκρίσιος, ὁ πατὴρ τῆς Δανάης, ἥρως Ἀργεῖος, ὡς κοινῶς φέρεται, καθ' Ἑλλάνικον ὁμοίως (37) οὐχὶ τὴν Ἀργολικὴν ἀλλὰ τὴν Θεσσαλικὴν Λάρισσαν οἰκῶν. Ἀλλ' ἂν οἱ Θεσσαλοί, ὡς νομίζεται, εἴκοσι μόνον ἔτη μετὰ τὰ Τρωϊκὰ κατήκησαν τὴν ἐπώνυμον αὐτῶν χώραν καὶ ἐκείνην τὴν Λά-

(33) Θεόπομπ. — Ἀπολλόδ. — Πάρ. μάρμ.

(34) I. 8, 1.

(35) Ἰδ. St^e Croix, Σ. 216. — Schubert, üb. Homer, Σ. 62. — Tittm. Σελ. 16.

(36) Θ. 623.

(37) Ἰδ. Müll. Dör. I, Σ. 25.

ρισσαν, τότε ἢ εἰς τὴν Δελφικὴν ἢ Πυλαϊκὴν ἀμφικτυονίαν προσχώρησις αὐτῶν δὲν δύναται νὰ εἶναι τοῦ χρόνου τούτου ἀρχαιοτέρα, διότι βεβαίως δὲν ἀπετέλουν μέρος αὐτῆς ὅτε ὦκουν παρὰ τοῖς Θεσπρωτοῖς ἐν Ἡπείρῳ (38).

Τὸ πιθανώτατον δ' εἶναι ὅτι ἀρχαιότατα καὶ ἀφανῶς ἀρξάμενον τὸ συνέδριον ἀπὸ τῶν ἀμέσων τοῦ ναοῦ περιοίκων, βαθμηδὸν ἐξετάθη μετὰ τῆς λατρείας δι' ἣν συνέστη καὶ εἰς ἀπωτέρους λαούς· καὶ ἴσως δύο Ἀμφικτιονίαι, ἡ Φωκικὴ καὶ ἡ Θεσσαλική, ἕνεκα συγγενείας τοῦ θρησκευματος, ἢ δι' οἷον δῆποτε ἄλλον λόγον, καὶ εἰς οἷον δῆποτε χρόνον συνεχωρεύθησαν εἰς μίαν (39), ἢ ἡ Θεσσαλικὴ μετεφυτεύθη καὶ εἰς Φωκίδα.

Ὅπως δῆποτε ὁμοῦς, τὴν ἀρχαιότητα τῆς Ἀμφικτιονίας ταύτης ἀποδεικνύει ἀναμφισβήτητον ἡ περίστασις ὅτι ἡδρευον ἐν αὐτῇ ἐν ἴσῃ μοίρᾳ λαοὶ ὧν ἡ δύναμις καὶ ἡ πολιτικὴ θέσις ἦν ἀνισωτάτη ἐν τοῖς ἱστορικοῖς χρόνοις. Ὁ Αἰσχίνης λέγει τοὺς λαοὺς τούτους δώδεκα τὸν ἀριθμὸν (40), εἰ καὶ ἀπαριθμεῖ μόνον ἑνδεκα, τοὺς ἐπομένους· Θεσσαλούς, Βοιωτούς, Δωριεῖς, Ἴωνας, Περρραιβούς, Μάγνητας, Λοκρούς, Οἰταίους ἢ Αἰνιᾶνας, Ἀχαιοὺς Φθιώτας, Μαλεεῖς ἢ Μαλιεῖς, Φωκεῖς. Παρέλιπε δὲ πιθανῶς τοὺς Δόλοπας, οἵτινες ἐν τοῖς ἀρχαιοτάτοις χρόνοις ἰσχύοντες, εἶχον ἔκτοτε ἀποσβεσθῇ ὡς ἔθνος, ὡς μαρτυρεῖ ὁ Πausανίας (41)· «Ὅ γὰρ ἔτι ἦν τὸ Δολόπων γένος». Οὐχ ἥττον ὁμοῦς ἐξηκολούθουν ἐγκαταριθμούμενοι εἰς τὴν Ἀμφικτυονίαν μέχρις Αὐγούστου. Παρατηρητέον δ' ἐν γένει ὅτι ἐν

(38) Ἡρόδ. 2, 176.

(39) Σχολ. Εὐριπ. Ὀρέστ. 1087.

(40) Π. Παραπρ. 32.

(41) I, 8.— Ἰδ. καὶ Στράβ. Θ, 643.— Ἀρποκρ. Σ. 20.

τῇ ἀπαριθμήσει ταύτῃ τοῦ Αἰσχίνου ἐλλείπουσι λαοὶ ἐκ τῶν ἐν τοῖς μετὰ ταῦτα χρόνοις διαπρεψάντων ἐν τῇ ἱστορίᾳ, ὥς οἱ Ἀρκάδες καὶ οἱ Αἰτωλοί, καὶ ὅτι πάντες οἱ τὸ κοινὸν ἀποτελοῦντες δύνανται ν' ἀναχθῶσιν εἰς τὰς φυλὰς αἰτίνες ὑπερεῖχον ἐν τῇ πρώτῃ περιόδῳ τῆς Ἑλληνικῆς ἱστορίας· διότι οἱ Ἴωνες καὶ οἱ Περρῆες ἦσαν Πελασγοί, οἱ Μάγνητες, οἱ Φωκεῖς, οἱ Βοιωτοὶ καὶ οἱ Μαλιεῖς ἦσαν Αἰολεῖς, οἱ Λοκροὶ ἦσαν Λέλεγες, οἱ Δωριεῖς, οἱ Δόλοπες καὶ οἱ Αἰνιᾶνες ἦσαν Ἑλληνες, εἰς τὴν στενὴν τῆς λέξεως ἐκληψιν.

Ὁ δὲ Πausanias (42), ἀντὶ δώδεκα, δέκα μόνον ἔθνη ἀπαριθμεῖ ὡς κατ' ἀρχὰς ὑπὸ τοῦ Ἀμφικτύονος εἰς τὸ συνέδριον ἐγκαταταχθέντα, παραλείπων ἐκ τῶν τοῦ Αἰσχίνου τοὺς Βοιωτοὺς καὶ τοὺς Περρῆες, εἴτε ἐκ λήθης, εἴτε ἴσως διότι οἱ μὲν μετωκίσθησαν ἐκ τῆς Θεσσαλικῆς Ἀρνης ἐξήκοντα ἔτη μόνον μετὰ τὰ Τρωϊκὰ (43), οἱ δὲ περιελαμβάνοντο ἐν τοῖς Θεσσαλοῖς (44). Τοὺς δ' Αἰνιᾶνας ὀνομάζει Οἰτεεῖς, ὡς λαὸν γείτονα, ἢ ἴσως τὸν αὐτόν, ὑπὸ τὴν διπλὴν ἐπωνυμίαν γνωστόν.

Καὶ ὁ Ἀρποκρατίων δέ, ἀρυόμενος ἐκ τοῦ Θεοπόμπου (45), εἰ καὶ δώδεκα λέγει τοὺς λαούς, ἀλλ' ἐπίσης ὡς ὁ Αἰσχίνης μόνον ἑνδεκα, τοὺς αὐτοὺς μετ' ἐκείνου ἀπαριθμεῖ, ἀλλὰ προσθήκη τῶν Δολόπων καὶ ἀφαιρέσει τῶν Θεσσαλῶν, οὓς, ὡς φαίνεται, ἐκ λήθης παρέλιπε. Προσέτι δ' οἱ Φθιώται καλοῦνται παρ' αὐτῷ Ἀχαιοί, καὶ ἀντὶ τῶν Λοκρῶν περιλαμβάνει τοὺς Δελφούς, κατ' ἀντικατάστασιν,

(42) I, 8.

(43) Θουκ. Α, 12.— Στράβ. Θ, 401.

(44) Στράβ. Θ, 439, 441.

(45) Φ. Ἀμφικτύονες.

ὥς πιθανόν, γενομένην ἐν μεταγενεστέροις χρόνοις, ὅτε ἤ-
ξησεν ἡ τῶν Δελφῶν σημασία.

Ἄλλ' ὁ κατάλογος οὗτος οὐ σπανίως μετεῤῥυθμίσθη
κατὰ τὴν φορὰν τῶν περιστάσεων. Οὕτως ὁ Φίλιππος κα-
τῶρθωσε μετὰ τὸν ἱερὸν πόλεμον ν' ἀποκλείσῃ τῆς Ἀμφι-
κτιονίας τοὺς Φωκεῖς, ἀντικαθιστῶν τοὺς Μακεδόνας, καὶ
ἐκ τῶν Δωριέων τοὺς Λακεδαιμονίους. Ἄλλ' οἱ Φωκεῖς
ἐγκατετάχθησαν αὖθις εἰς αὐτήν, εἰς ἀμοιβὴν τῆς γενναίας
αὐτῶν ἀντιστάσεως κατὰ τοῦ Βρέννου (46), χωρὶς ὅμως
ν' ἀποκλεισθῶσιν οἱ Μακεδόνες, παραμείναντες καὶ ἐπὶ τῶν
Ῥωμαίων. Κατὰ Στράβωνα δὲ (47), «ὕστερον καὶ πλείους
συνῆλθον πόλεις. Καὶ ἐδύνατο μὲν νὰ ὑποτεθῇ ὅτι τοῦτο
λέγει συμβᾶν ἐπὶ τῆς ἐκ νέου παραδοχῆς τῶν Φωκέων·
ἀλλὰ πιθανώτερον φαίνεται ὅτι οὗτοι ἀντικατέστησαν μᾶλ-
λον ἀπαρχαιωθεῖσαν τινὰ καὶ ἐκλιποῦσαν ἐθνικότητα, ὡς
τὴν τῶν Πεῤῥαιβῶν, οὓς ἴσως διὰ τοῦτο παρατρέχει ὁ Παυ-
σανίας· καλοῦσι τὸν ἀριθμὸν δώδεκα ἐσεβάσθη καὶ ὁ Αὔ-
γουστος ὅτε μετεῤῥύθμισε τὸν δεσμόν.

Ἡ δὲ μετεῤῥύθμισις αὕτη (48) διετήρησε μὲν ἐκ τῶν
ἐπὶ Αἰσχίνου ἐθνῶν τοὺς Θεσσαλοὺς, τοὺς Δωριεῖς, τοὺς
Φωκεῖς, τοὺς Λοκροὺς (τοὺς Ἐπικνημιδίου), τοὺς Βοιω-
τοὺς, τοὺς ἐπὶ Φιλίππου εἰσελθόντας Δελφοὺς καὶ τοὺς
Μακεδόνας· ἀπέκλεισε δὲ τοὺς Φθιώτας, συγχωνευθέντας
βεβαίως ἐν τοῖς Θεσσαλοῖς, καὶ τοὺς Δόλοπας, ὧν μόνον
τὸ ὄνομα παρέμενεν ἔτι· καὶ προσπαρέλαβε τοὺς Ὀζόλας
Λοκροὺς, τοὺς Εὐβοεῖς καὶ τοὺς Πελοποννησίους (Ἄργος,
Σικυῶνα, Κόρινθον, Μέγαρα), καὶ τὴν Νικόπολιν· οἱ

(46) Πaus. αὐτ.

(47) Θ, 643.

(48) Πaus. αὐτ.

δ' Ἀθηναῖοι ἀντικατέστησαν ἢ μᾶλλον ἀπερρόφησαν τοὺς Ἴωνας, πάντα τῶν Ἰωνικῶν πόλεων τ' ἀντιπροσωπικὰ δικαιώματα εἰς ἑαυτοὺς συγκεντρώσαντες. Ὡστε οὐκ ὀρθῶς φαίνεται λέγων ὁ Πausanίας ὅτι εἰς τὴν Νικόπολιν ἐδόθησαν αἱ ψῆφοι τῶν τεσσάρων Θεσσαλικῶν πόλεων, καὶ προσέτι καὶ τῶν Δολόπων· διότι, ὡς ἐκ τῆς ἀπαριθμήσεως ταύτης φαίνεται, δώδεκα μέλη διετήρησεν εἰς τὴν ἀμφικτιονίαν ὁ Αὔγουστος.

Τὴν ἀνάγκην δὲ τυχύνει τῆς μεταρρύθμισεως εἶχε προκαλέσει, ὡς φαίνεται, ἡ προηγηθεῖσα αὐθαιρεσία τῶν Αἰτωλῶν, οἵτινες, ὅτε ἐδέσποζον τῶν Δελφῶν, ἐν Ὁλ. 126-140, μεγίστην ἐξ ἰδιοτελείας ἐπέφεραν σύγχυσιν εἰς τοῦ συνεδρίου τὸν ὀργανισμόν, ἔθνη ἀπ' αὐτοῦ ἀποβαλόντες, καὶ τὰς ψήφους αὐτῶν διαδεχθέντες (49). Καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν, ὡς φαίνεται, ἐπέτρεψαν τὴν μεθ' ἑαυτῶν μετοχὴν εἰς τὸ συνέδριον εἰς μόνους τοὺς Δελφούς, τοὺς Φωκεῖς καὶ τοὺς Βοιωτούς, ἴσως ὡς δῆθεν αὐτοὶ παραστάται ὄντες τῆς ἐπιλοίπου Ἑλλάδος· ἔπειτα δὲ παρεδέχθησαν καὶ τοὺς Λοκρούς, τοὺς Εὐβοεῖς, τοὺς Ἀθηναίους καὶ τοὺς Λακεδαιμονίους, ἐπὶ τῷ ὄρω ὅτι ἡ ψῆφος αὐτῶν θὰ μετεβιβάζετο ἀλληλοδιαδόχως εἰς ἐκάστην τῶν ὑπὸ τὰς πολιτείας ταύτας ὑποκειμένων πόλεων. Τῶν δ' Αἰτωλῶν τὴν θέσιν πιθανῶς διεδέχθησαν ἐν τῷ συνεδρίῳ οἱ Ἀχαιοί, οἵτινες, ὡς φαίνεται, εἰσήγαγον πάλιν εἰς αὐτὸ καὶ τοὺς Μακεδόνας, καὶ οὕτως ἔχον μετερρύθμισεν αὐτὸ τελευταῖον ὁ Αὔγουστος.

Συνήρχετο δὲ τὸ κοινὸν τῶν Ἀμφικτιόνων, κατ' ἀρχὰς τοῦλάχιστον, καὶ κατὰ τὸν κανόνα, δις τοῦ ἔτους· καὶ ὡς μὲν πρὶν ἐνομίζετο (50), τὸ μὲν ἔαρ εἰς Δελφούς, τὸ δὲ

(49) Antiq. Hellén. II, σελ. 325.—Ἰδ. καὶ Vescher, Insc. de Delphes.

(50) Ἰδ. Clinton, F. H. III, Σ. 620.

φθινόπωρον εἰς Θερμοπύλας· ὥς δ' ἐφάνη ἐξ ἐπιγραφῶν ἐξαγόμενον (51), τὸ ἐναντίον, ἢ, πιθανώτερον, εἰς ἐκατέραν τῶν θέσεων κατὰ τὰς περιστάσεις. Ἀρχαιότεραι ὁμως, ἢ καὶ ἐν τοῖς ἀρχαιοτέροις χρόνοις ἐπικρατέστεραι εἰκάζονται αἱ ἐν Θερμοπύλαις σύνοδοι, διότι ἐπεκράτησε πᾶσαι νὰ καλῶνται *Πυλαῖαι*.

Ἦσαν δὲ τὰ εἰς τὸ κοινὸν τῶν Ἀμφικτιόνων τελούντα ἔθνη, οἷα δῆποτε καὶ ἂν ἦν ἡ σημασία αὐτῶν, ἰσόψηφα, ἔχοντα, ὅτε τὸ συνέδριον ἦν ἐν τῇ τακτικῇ αὐτοῦ καταστάσει, ἀνὰ δύο ψήφους ἕκαστον, μεταβαινούσας ἀλληλοδιαδόχως εἰς ἐκάστην τῶν ἐπισήμων πόλεων ἐξ ὧν τὸ ἔθνος ἀπετελεῖτο, καὶ εἰς αὐτὰς τὰς ἀποικίας αὐτοῦ, ὥστε λέγει ὁ Αἰσχίνης (52): «*Τούτων ἔδειξα ἕκαστον ἔθνος ἰσόψηφον γενόμενον, τὸ μέγιστον τῷ ἐλαχίστῳ, τὸν ἤκοντα ἐκ Δωρίου καὶ Κυτιρίου ἴσα δυνάμενον Λακεδαιμονίοις· πάλιν ἐκ τῶν Ἰώνων τὸν Ἐρετριέα καὶ Πριηνέα τοῖς Ἀθηναίοις, καὶ τοῖς ἄλλοις κατὰ ταῦτά*». Ἀλλ' ἡ ἰσότης αὕτη πολλάκις κατὰ θεωρίαν μόνον ὑπῆρχε, καὶ ἡ Σπάρτη καὶ αἱ Ἀθηναὶ κατώρθουν βεβαίως ἐπὶ τῆς ἡγεμονίας των νὰ ἐξασφαλίζωσιν ἑαυταῖς τῶν ἰδίων ἐθνῶν τὰς ψήφους (53), ὥς καὶ οἱ Αἰτωλοὶ ἐσφετερίζοντο αὐτὰς ἐπὶ τῆς ἀκμῆς τῆς ἰσχύος των.

Διττοὶ δ' ἀντιπρόσωποι ἐπέμποντο ὑφ' ἐκάστης τῶν πόλεων εἰς τὸ συνέδριον, οἱ *Πυλαγόροι*, καὶ οἱ *Ἱερομνήμονες*, ἢ καὶ *σύεδροι* λεγόμενοι κατ' Οὐλπιανόν (54): «*Ἱερομνήμων ἐλέγετο ὁ πεμπόμενος σύεδρος εἰς τοὺς Ἀμ-*

(51) Bœckh, C. I. G. I, Σ. 808.—Heeren, *Ideen*, III, 1, Σ. 201.

(52) Αἰσχίν. π. Παραπρ. ΔΒ'.

(53) Στράβ. Αὐτ.

(54) Εἰς Δημοσθ. κ. Τιμοκρ. Σ. 747.

«*Ἀμφικτιόνας ὑπὲρ τῆς πόλεως*». Καὶ ἐν ᾧ ὁ Αἰσχίνης λέγει (55). «*Τοὺς Ἱερομνήμονας καὶ Πυλαγόρας ἤκειν εἰς αὐτὸν τόπον*», λέγει ὁ Δημοσθένης (56). «*Συνελθεῖν τοὺς Πυλαγόρας καὶ τοὺς Συνέδρους*». Οἱ δὲ Πυλαγόραι ὀνομάζοντο καὶ Ἀγορατροί (57).

Κατὰ τινες γραμματικούς (58) οἱ Πυλαγόραι ἦσαν οἱ «*προεστῶτες τῆς Πυλαίας*» καὶ ὁ Αἰσχίνης ὀνομάζει αὐτοὺς «*ἐκκλησίαν* γὰρ ὀνομάζουσιν ὅταν μὴ μόνον τοὺς Πυλαγόρας καὶ τοὺς Ἱερομνήμονας συγκαλέσωσιν, ἀλλὰ καὶ τοὺς συνθύοντας». Ὁμοίως δὲ καὶ εἰς δύο Ἀμφικτιονικὰ ψηφίσματα, διατηρούμενα παρὰ Δημοσθένει (60), φέρεται. Ἐδοξε τοῖς Πυλαγόραις καὶ τοῖς συνέδροις τῶν Ἀμφικτιόνων. Φαίνεται ὅμως ὅτι ἡ τάξις αὕτη οὐδὲν ἀποδεικνύει· διότι οὐ μόνον ἀλλαχοῦ ἀνατρέπεται (61), ἀλλὰ καὶ ὁ σχολιαστὴς τοῦ Ἀριστοφάνους, ἀπ' ἐναντίας τῶν ἄλλων γραμματικῶν, λέγει (62) ὅτι οἱ Ἱερομνήμονες «*πρὸ Πυλαγόρου προεστήκασιν τῶν ἡμερῶν τοῦ Θεοῦ*».

Μοὶ φαίνεται δὲ πιθανώτατον ὅτι, ἐκ τῶν δύο τούτων κατηγοριῶν τῶν πρεσβευτῶν, οἱ μὲν Ἱερομνήμονες ἦσαν οἱ κυρίως ἀντιπρόσωποι τῶν πόλεων, οἱ συνεδριάζοντες καὶ ἀποφασίζοντες, οἱ δὲ Πυλαγόραι, οἱ παρ' αὐτοῖς τὰς προτάσεις εἰσάγοντες, συζητοῦντες καὶ ὑποστηρίζοντες, ἔχον-

(55) Αἰσχ. κ. Κτησιφ. ΛΓ. Δούκ.

(56) Π. Στεφ. Σ. 278, 23.

(57) Ἰδ. Bæckh, C. I. G. I, Σ. 316.—Ant. Hell. II, Σ. 325.

(58) Ἡσύχ.—Μ. ἐτυμολ. φ. Πυλαγόρας.

(59) Κ. Κτησιφ. ΛΓ.

(60) Π Στεφ. ΠΑ, ΠΒ, Δούκ.—Ἰδ. Letronne, sur les Mnémons etc. Mém. de l'Acad. d. Inser. Ann. 1832.

(61) Αἰσχ. Κ. Κτησ. ΛΓ. ΛΔ. Δούκ.

(62) Εἰς Νεφ. Στ. 624.

τες ὁμῶς καὶ τὸ δικαίωμα τοῦ μετ' ἐκείνων ψηφίζειν. Τοῦ-
του ἔνεκεν εἶχον οἱ Ἱερομνήμονες ἐν ταῖς συνεδριάσεσι τὴν
διεύθυνσιν τῆς ψηφοφορίας, ὡς ἐν Αἰσχίνῃ (63) βλέπομεν
τὸν ἱερομνήμονα Κόττυλον ἐπιψηφίζοντα, ἥτοι προκα-
λοῦντα τὴν ψηφοφορίαν. Ἐπέμπετο δ' ἐπὶ τῆς τακτικῆς
τῶν πραγμάτων καταστάσεως ἀνὰ εἰς Ἱερομνήμων ἐξ ἐκά-
στης τῶν μετεχουσῶν τῆς συνόδου πόλεων, καὶ οὗτος,
ἔχων πιθανῶς τὴν μίαν ἐκ τῶν δύο ψήφων, ἐκληροῦτο διὰ
λαχνοῦ, ὡς τοῦτο μαρτυρεῖ ὁ Ἀριστοφάνης διὰ τὰς Ἀθή-
νας (64): «*Λαχὼν τῆτες ἱερομνημονεῖν*». ὁ δὲ Πυλαγόρας
ἐξελέγετο διὰ ψήφου. Ἡ δὲ κλήρωσις ἐγίνετο, φαίνεται,
καθ' ὃν τρόπον καὶ δι' ὃν λόγον καὶ ἡ τῶν δικαστῶν, ἥτοι
ἐξ ὅλων τῶν πολιτῶν, ἄνευ ἀπαιτήσεως ἰδίων τινῶν γνώ-
σεων ἢ ἱκανότητων, πλὴν τοῦ ὀρθοῦ λόγου καὶ τῆς συνει-
δήσεως, ἣν ἄλλων, τῶν Πυλαγορῶν, ἡ κρίσις καὶ πεῖρα
ἔμελλε νὰ φωτίζει· ὥστε καί, κατὰ Δημοσθένη (65), ὁ Φί-
λιππος θέλων ἀφανῶς νὰ ἐπενεργήσῃ ἐπὶ τῶν Ἀμφικτιό-
νων, διεπράξατο ἵνα ἐκλεχθῇ ὑπ' αὐτῶν Πυλαγόρας ὁ ἀπο-
σιωμένος αὐτῷ Αἰσχίνης, ὅστις «*ἀνθρώπους ἀπείρους λό-
γων, καὶ τὸ μέλλον οὐ προορωμένους, τοὺς Ἱερομνήμο-
νας, πείθει*».

Καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν πιθανῶς ἦσαν οἱ ἱερομνήμονες οἱ
μόνοι τῶν πόλεων πρεσβευταί. Ὅτε ὁμῶς, αὐξομένης τῆς
δικαιοδοσίας καὶ σημασίας τοῦ συνεδρίου εἰς διεθνῇ, κατε-
δείχθη τὸ ἀνεπαρκές τῶν γνώσεων καὶ τὸ ἐπισφαλές καὶ
ἐπικίνδυνον τῶν κρίσεων ἀνδρῶν τυφλῶς ὑπὸ τῆς τύχης
εἰς αὐτὸ πεμπομένων, τότε προσήρτησαν βεβαίως αὐτοῖς αἱ

(63) Αὐτ. ΛΓ'.

(64) Νεφ. Στ. 619.

(65) Αὐτ.

πολλοὺς καὶ ἑτέροὺς ἄνδρας, ἓνα ἢ πλείονας, οὐχί, κατὰ τὰς ἀρχὰς δημοκρατικῆς ἰσότητος, κληρουμένους, ἀλλὰ διὰ ψήφου ἐκλεγομένους, ἵνα ἀνήκωσιν εἰς τὴν ἀριστοκρατίαν τῆς ἱκανότητος καὶ τῆς πείρας, ὡς ῥητῶς μαρτυρεῖ τὸν νόμον τῆς ἐκλογῆς αὐτῶν ὁ Αἰσχίνης ἐν τοῖς ἐπομένοις (66): «*Ἱερομνήμονος δ' ὄντος Διογνήτου Ἀναφλυπείου, Πυλαγόρας ὑμεῖς εἴλεσθε, Μειδίαν τε ἐκεῖνον τὸν Ἀναγυρῥάσιον, . . . καὶ Θρασικλέα τὸν Λέσβιον (;), καὶ τρίτον δὲ μετὰ τούτων ἐμέ*». Φαίνεται δ' ὅτι ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐκλεγομένων Πυλαγορῶν ἦν ἀδιάφορος, ἐξαρτώμενος ἐκ τῆς θελήσεως τῆς πεμπούσης αὐτοὺς πόλεως, ὡς ἐν ταῖς δίκαις ἀδιάφορος ἐστὶν ὁ ἀριθμὸς τῶν δικηγόρων τῶν διαδίκων, διότι καὶ αὐτοὶ ἦσαν κυρίως δικηγόροι τῶν ἰδίων πόλεων, ἢ σύμβουλοι καὶ ὁδηγοὶ τῶν Ἱερομνημόνων, διορθοῦντες αὐτῶν τὴν ἄγνοιαν καὶ τὴν ἀπειρίαν. Ὅσοι δὴποτε δὲ καὶ ἂν ἦσαν εἶχον ὁμοῦ πάντες τὴν ἑτέραν ψῆφον τῆς πόλεως, ἥτις ἀπίθανον δὲν μοὶ φαίνεται ὅτι προσετέθη εἰς τὴν κατ' ἀρχὰς μόνην νενομισμένην τῶν Ἱερομνημόνων, ὅτε ἀνεγνωρίσθη ἡ ἀνάγκη τῆς προσθήκης τῶν ἐκλεκτῶν τούτων πρέσβων.

Ὅτε δὲ κατέκτησαν τοὺς Δελφοὺς οἱ Αἰτωλοί, ἔπεμπον ἀνθ' ἑνὸς Ἱερομνήμονος πολλοὺς, ἔχοντας πιθανῶς τὰς ψήφους ἃς ἤρπασαν ἀπὸ τῶν ἄλλων πόλεων. Καὶ ἡριθμοῦντο μὲν τότε οἱ Ἱερομνήμονες πάντες εἰς 16, ἀλλὰ δὲν θὰ εἶχον ὁμοῦ περισσοτέρας τῶν 12 ψήφων (67).

Ἐνίοτε δέ, εἰς λίαν σπουδαίας περιστάσεις, ἐκαλοῦντο εἰς τὸ συνέδριον, πλὴν τῶν Ἱερομνημόνων καὶ τῶν Πυλαγορῶν, καὶ πάντες οἱ συνελθόντες εἰς τὴν πανήγυριν λόγῳ

(66) Αὐτ.

(67) Antiq. Hellén. Αὐτ.

εὐσεβείας, καὶ τότε ἡ τοιαύτη δημοκρατικὴ συνέλευσις ὠνομάζετο *Ἐκκλησία* (68).

Ὅτι δὲ καὶ ταύτης τῆς Ἀμφικτιονίας ὁ ἀρχικὸς σκοπὸς ἦτον οἷος καὶ πασῶν τῶν λοιπῶν, ἦτοι ἡ ὑπὸ τῶν περιοίκων ὑπεράσπισις, περιποίησις καὶ ἀξιοπρεπὴς κοινὴ λατρεία τοῦ ἱεροῦ μετὰ τῆς τελέσεως τῶν περὶ αὐτὸ θρησκευτικῶν πανηγύρεων, τοῦτο ῥητῶς ἀναγνωρίζει καὶ ὁ Στράβων ἐν τούτοις (69): «*Τοιαύτης δὲ τῆς εὐκαιρίας οὐσης τῆς περὶ τοὺς Δελφούς, συνήεσάν τε ῥαδίως ἐκεῖσε, μάλιστα δ' οἱ ἐγγύθεν. Καὶ δὴ καὶ τὸ Ἀμφικτιονικὸν σύστημα ἐκ τούτων συνετάχθη, περὶ τε τῶν κοινῶν βουλευόμενον, καὶ τοῦ ἱεροῦ τὴν ἐπιμέλειαν ἔξον κοινοτέραν, ἅτε χρημάτων ἀποκειμένων πολλῶν καὶ ἀναθημάτων, φυλακῆς καὶ ἀγιστείας δεομένου μεγίστης*». Βαθμηδὸν δ' ἐξετάθη ὁ δεσμὸς ἀπὸ γειτόνων εἰς γείτονας, καὶ τὰ δύο κέντρα ἔλαβεν ἀγνοεῖται πότε, καὶ τίνων ἔνεκα λόγων, τῆς παναρχαίου Ἑλληνικῆς ιστορίας.

Συνεδέοντο δ' ἐν τοῖς μετὰ ταῦτα χρόνοις πᾶσαι αἱ ἀποτελοῦσαι αὐτὸν πόλεις εἰς συμμαχίαν, οὐχὶ ὁμῶς καὶ εἰς ἐπιμαχίαν, καὶ ὑπέσχοντο ἐνόρκως πᾶσαν προστασίαν εἰς τὸ ἱερόν, ὥς καὶ εἰς ἀλλήλας, καὶ κοινὴν ἀντίστασιν πάσῃ δυνάμει εἰς πᾶν μέλος τοῦ δεσμοῦ ἐπιχειροῦν ἢ ἐκεῖνο νὰ βλάβῃ ἢ καὶ αὐτάς. Τοῦ ὅρκου τούτου μέρος διετηρήθη ὥς ἔπεται ἐν Αἰσχίνῃ (70): «*Μηδεμίαν πόλιν τῶν Ἀμφικτιονίδων ἀνάστατον ποιήσῃν, μηδ' ὑδάτων ναματιαίων εἴρξειν, μήτ' ἐν πολέμῳ μήτ' ἐν εἰρήνῃ. Ἐὰν δέ τις ταῦτα παραβῇ, στρατεύσειν ἐπὶ τοῦτον, καὶ τὰς πόλεις*

(68) Αἰσχ. κ. Κτησ. ΛΓ. Δούκ.

(69) Η, 643.

(70) Π. Παραπρ. ΛΘ (Δούκ).

ἀναστήσειν. Καὶ ἐάν τις ἢ συλᾷ τὰ τοῦ Θεοῦ, ἢ συνειδῇ τι, ἢ βουλεύσῃ τι κατὰ τῶν ἐν τῷ ἱερῷ, τιμωρήσειν καὶ ποδὶ καὶ χειρὶ καὶ φωνῇ καὶ πάσῃ δυνάμει ».

Οὕτω πρὸς ἐκτέλεσιν τῆς ἱερᾶς αὐτοῦ ἐντολῆς τὸ κοινὸν τῶν Ἀμφικτιόνων ἀνωκοδόμησε τὸν ναὸν τῶν Δελφῶν ἐν Ολ. 85, α' διὰ τῶν Ἀλκμαιονιδῶν, καὶ μετέσχε τῶν ἱερῶν πολέμων, τοῦ κατὰ Κρίσσης, ἐν Ολ. 46 (71), τοῦ κατὰ Φωκέων, ἐν Ὀλ. 105-107 (72), τοῦ κατ' Ἀμφίσσης, ἐν Ὀλ. 109 (73), καὶ τοῦ κατ' Αἰτωλῶν ἐπὶ Ἀρέως τοῦ πρώτου, ἐν Ὀλ. 124 (74).

Καί τοι δὲ εἰδικὸν κυρίως ἐπαγγελλομένη τὸν σκοπὸν ἡ Ἀμφικτιονία αὕτη, κατήντησεν ὁμῶς νὰ ἔχῃ γενικώτερον καὶ πολιτικώτερον τὸ ἀποτέλεσμα, διότι προὔλαμβανε τὰς ἀμοιβαίας τῶν πόλεων βιαιοπραγίας καὶ καταπιέσεις, ἐκώλυε τὰς μεταξὺ γειτόνων ἔριδας ν' ἀναφύωνται, ἢ ὅταν ἀνεφύοντο, νὰ διαρκῶσι, καὶ καθιέρου ἐν Ἑλλάδι ἐπιεικεῖς ἀρχὰς διεθνοῦς δικαίου· ὥστε καί, καταχρηστικῶς μὲν, ἀλλ' οὐχὶ ἀσυμφώνως πρὸς τὸν πολιτικὸν αὐτῆς χαρακτῆρα, πολλάκις ἐκαλεῖτο καὶ κοινὸν τῶν Ἑλλήνων συνέδριον.

Τοιοῦτος δέ, καὶ τοσούτων πόλεων συνασπισμός, ἐπόμενον ἦτον οὐκ ὀλίγον νὰ ἐπενεργῇ ἐπὶ τῶν γενικῶν τῆς Ἑλλάδος πραγμάτων· διὸ καὶ ἐπιζήτητος ἦν ἡ εἰς αὐτὸν μετοχή, καὶ τινων τῶν ἰσχυρωτέρων μελῶν αὐτοῦ ἡ φιλοδοξία παρέσυρεν αὐτοὺς ἐνίοτε ἐκτὸς τοῦ νομίμου κύκλου τῆς ἐνεργείας αὐτοῦ. Οὕτως οἱ Λακεδαιμόνιοι, μετὰ τὴν

(71) Πλούτ. Β. Σολ. 11.

(72) Διόδ. ΙΣΤ, 24-64.— Πaus. Ι', 2-3.

(73) Αἰσχ. κ. Κτησιφ. ΛΕ (Δούκ.)— Δημ. π. Στεφ. ΟΣΤ (αὐτ.).— Στράβ. Θ, 641.

(74) Justin. XXIV, 1.

μάχην τῶν Πλαταιῶν, ἀπήτησαν νὰ ἐξωσθῶσι τῆς ἀμφικτιονίας αἱ μὴ μετασχοῦσαι τοῦ κατὰ Περσῶν πολέμου Ἑλληνικαὶ πόλεις, ὃ μόνις ἀπέτρεψεν ὁ Θεμιστοκλῆς, ἵνα προλάβῃ τὸν ἀποκλεισμόν τῶν φίλων τῶν Ἀθηναίων Θετταλῶν, Ἀργείων καὶ Θηβαίων (75). Καὶ ὅτε πειραταί, λείψανα τοῦ ἔθνους τῶν Δολόπων, ἐν Σκύρῳ καὶ παρὰ τὴν Σκύρον οἰκοῦντες, ἐλυμαίνοντο τὸ ἐμπόριον, διεπράξαντο τότε οἱ Ἀθηναῖοι νὰ καταψηφίσῃ αὐτῶν τὸ συνέδριον, καὶ ἀνέλαβον αὐτοὶ τὴν ἐκτέλεσιν, δι' ἧς ὁ Κίμων ἐκυρίευσεν τὴν Σκύρον (76). Ἄλλοτε δὲ πάλιν παρέσυραν οἱ Θηβαῖοι τὸ συνέδριον νὰ κηρυχθῇ κατὰ τῶν Λακεδαιμονίων, ὅτε οὗτοι παρασπόνδως κατέλαβον τὴν Καδμείαν, ὡς καὶ κατὰ τῶν Φωκέων, διότι κατεπάτησαν τὴν ἱερὰν γῆν (77), ἀλλὰ τοῦτο συμφώνως πρὸς τὴν δικαιοδοσίαν τοῦ συνεδρίου· καὶ ἄντικρυς πολιτικὸν χαρακτηῖρα ἀντεποιήθησαν οἱ Ἀμφικτίονες, ὅτε ἀνεκήρυξαν τὸν Φίλιππον, καὶ πάλιν ὅτε τὸν Ἀλέξανδρον, ἀρχηγοὺς τῆς Ἑλλάδος (78).

Εἰς μεταγενεστέρων δὲ χρόνων ἐπιγραφὰς (79) μνημονεύεται *Ἑλλαδάρχης τῶν Ἀμφικτυόνων*, πιθανῶς ὁ πρόεδρος αὐτῶν, ὃ ἐν ταῖς ἀρχαιοτέραις ἐπιγραφαῖς ἐπιψηφίζων *Ἱερομνήμων* καλούμενος.

Ἡ κατὰ δεύτερον δὲ λόγον σπουδαιοτάτη καὶ πολιτικὴν ἐπιρροὴν ἐξασκήσασα πανήγυρις, ἐν τοῖς ἀρχαιοτάτοις χρόνοις πρὸ πάντων, ἦν ἡ ἐν Ἡλίδι *Ὀλυμπιακή*, συντελέσασα ἰσχυρῶς, ἀπὸ τῆς καθόδου τῶν Δωριέων εἰς τὴν κύρωσιν τῶν σχέσεων καὶ τὴν ἀνάμιξιν, ἥ καὶ τὴν εἰρηνικὴν

(75) Πλούτ. Θεμ. ΚΑ.

(76) Πλούτ. Κίμ. Η.

(77) Διόδ. ΙΣΤ' 23.

(78) Ἄνδ. ΙΖ, 4.—Παυσ. 2, 10, 2.

(79) Bæekh, C. I. G. I, Σ. 580.

συμβίωσιν τῶν εἰσβαλόντων κατακτητῶν μετὰ τῶν ἀρχαίων κατοίκων.

Ἦν δ' αὕτη ἀριερωμένη τῷ Διί, οὗ τὴν ἐξαιρετικὴν λατρείαν κατήγαγον ἴσως εἰς Ἡλίδα ἐκ παλαιτάτου οἱ αὐτόθι οἰκήσαντες Αἰολεῖς Μινύαι (80). Ἀπεδίδετο δ' ἡ ἰδρυσις τῆς πανηγύρεως καὶ τῶν ἐπ' αὐτῆς ἀγώνων ὑπὸ τῶν μὲν εἰς αὐτὸν τὸν Δία μετὰ τὴν νίκην αὐτοῦ κατὰ τῶν Τιτάνων, ὑπὸ τῶν δὲ εἰς τὸν Πίσον (81), οὗ ἐπώνυμος ἦν ἡ Πίσα, ἡ πόλις παρ' ἣ τὰ Ὀλύμπια ἐτελοῦντο, καὶ ὑπ' ἄλλων εἰς τὸν Ἡρακλῆ, ὅτε ἐνίκησε τὸν Αὐγίαν· ὁ ἐστὶν ὅτι, κατὰ τὴν πεποιθήσιν τῶν ἀρχαίων, τὰ Ὀλύμπια ὑπῆρχον ἀπ' αὐτῶν τῶν ἀρχαιοτάτων καὶ σκοτεινοτάτων χρόνων τῆς ἱστορίας. Οἱ δ' ἱστορικώτερον λέγοντες ἀποδίδουσιν, οἱ μὲν αὐτὸν τὸν πρῶτον ὀργανισμόν (82), οἱ δὲ τὴν μεταρρύθμισιν καὶ ἀνανέωσιν τῶν Ὀλυμπίων εἰς τὸν Ἡρακλείδην Ἴφιτον, τὸν ἐν Ἡλίδι ἄρχοντα κατὰ τὰ 884 π. Χ. Διετείνοντο δέ τινες (83), ὅτι μετ' αὐτοῦ συνέπραξεν εἰς τοῦτο καὶ ὁ νομοθέτης Λυκοῦργος, ὅπερ μετὰ τῶν χρόνων μὲν δυσκόλως συμβιβάζεται (84), ἀποδεικνύει ὅμως τὴν ἀποδιδομένην εἰς τὴν πανήγυριν ταύτην πολιτικὴν σημασίαν.

Τελουμένων δὲ κατὰ πενταετηρίδα τῶν ἀγώνων τούτων, ἐπροκηρύττετο κατὰ πᾶσαν τὴν Πελοπόννησον ἀνακωχὴ τῶν ἐχθροπραξιῶν, καὶ ὑπὸ ταύτης τὴν αἰγίδα συνήρχοντο εἰρηνικῶς εἰς τὸ οὐδέτερον ἔδαφος καὶ συνωκιοῦντο ἀλλή-

(80) Ἡρόδ. 148, b.

(81) Ἀριστοφ. Πλούτ. καὶ Σχολ.

(82) Στράβ. I, 737.— Πaus, E, 4.

(83) Ἀριστοτ. ἐν Πλούτ. B. Λυκ. A.

(84) Τιμ. Cic. de re publ. II, 10. — Ἀθην. ΙΔ, 37. — Κλημ. Ἀλεξ. Στρωματ. A, σ. 336, B.

λοις οἱ τέως πολέμιοι, καὶ οὕτω πολλάκις ἡμιβλύνετο ἡ ὀξύτης τοῦ μίσους, καὶ οἱ πόλεμοι ἔπαυον.

Κατέστησαν δὲ τῆς ἀγωνοθεσίας κύριοι οἱ Ἡλεῖοι, καὶ διετήρησαν αὐτὴν κατὰ πάντα τὸν χρόνον, πλὴν τριῶν ἐφημέρων διακοπῶν, αἵτινες ἐκλήθησαν Ἀγολυμπιάδες (85). Ὡς τοιοῦτοι δ' αὐτοὶ ἐξέπεμπον πανταχοῦ τοὺς σπονδοφόρους Ἡλείους, φέροντας τὰς ὀλυμπιακὰς σπονδὰς ἢ τὴν ὀλυμπιακὴν ἐκχειρίαν, ἣν πάντες οἱ λαοὶ ἐσέβοντο, καὶ ἥτις παρ' Ἡλείοις ἐλέγετο *Θέρμα* (86), ἥτοι *Θέσμα*, κατὰ τὸν Δωριὸν ῥωτακισμόν, διότι οἱ Ἡλεῖοι πολλὰ εἶχον τῆς Δωρικῆς διαλέκτου, ὀρειλόμενα βεβαίως τοῖς πρώτοις αὐτῶν ἐποίκοις, τοῖς Αἰολεῦσιν, οἵτινες ἐν ταῖς ἀρχαίαις αὐτῶν ἑδραῖς ἦσαν ὅμοροι τῶν Δωριέων.

Καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν ἦν ὁ ἀγὼν ἐγχώριος· κατ' ὀλίγον δ' ἠπλώθη καὶ εἰς τοὺς γείτονας καὶ φίλους τῶν Ἡλείων Ἀρκάδας, καὶ ἔπειτα, διὰ τῶν Δωριέων, ὁ Ἑλλάγιος *Ζεὺς* (87) πανηγυρίζετο ὑπὸ πάντων τῶν Πελοποννησίων, καὶ βαθμηδὸν ὑπὸ πάντων τῶν Ἑλλήνων, καὶ ὁ ἀγὼν ἐγένετο Πανελλήνιος, τῶν βαρβάρων μόνον ἀπ' αὐτοῦ ἀποκλειομένων (88).

Ἐγκαθίστων δ' οἱ Ἡλεῖοι Ἑλλανοδίκας πρὸς ἐκδίκασιν τῶν κατὰ τοὺς ἀγῶνας. Καὶ μέχρι μὲν τῆς 50^{ης} Ὀλυμπιάδος ὑπῆρχεν εἷς μόνος Ἑλλανοδίκης, λαμβανόμενος ἐκ τῶν Ὀξυλιδῶν καὶ τῶν Ἰφριτιδῶν, ἥτοι ἐκ τῶν ἀπογόνων τοῦ πρώτου ἐν Ἡλίδι βασιλεύσαντος Αἰτωλοῦ, καὶ τοῦ ἰδρυτοῦ ἢ ἀνακαινιστοῦ τῶν ἀγώνων. Μετὰ δὲ ταῦτα, κατὰ τὴν

(85) Πaus. ΣΤ, 22.

(86) Ἡσύχ.

(87) Ἡρόδ. Η, 7, 1.

(88) Ἡρόδ. Ε, 22.

25^{ην} Ὀλυμπιάδα, λέγει ὁ Πausανίας (89), ἴσως θέλων νὰ εἰπῇ τὴν 75^{ην}, ὅτε νέος ἐγένετο συνοικισμὸς τῆς Ἡλίδος, ἠϋξήσαν τὸν ἀριθμὸν τῶν Ἑλλανοδικῶν εἰς ἐννέα, καὶ κατὰ τὴν ἀμέσως ἐπομένην εἰς δέκα, καὶ ἔπειτα εἰς δώδεκα, ἰσαρίθμους ταῖς φυλαῖς εἰς ἃς τότε διηρέθη ὁ Ἡλεῖος λαός, καὶ λαμβανομένους, κατ' Ὀλυμπιάδα, ἕκαστον ἐξ ἐκάστης. Κατὰ δὲ τὴν 104^{ην} Ὀλυμπιάδα, ὅτε ἀφηρέθη τοῖς Ἡλείοις μέρος τῆς χώρας αὐτῶν, ἢ μᾶλλον ἴσως κατ' Ὀλ. 95, 6, ὅτε οἱ Ἡλεῖοι ἠναγκάσθησαν ὑπὸ τῶν Λακεδαιμονίων ν' ἀποδώσωσι τὴν αὐτονομίαν πολλοῖς τῶν περιόικων αὐτῶν, αἱ φυλαὶ περιεστάλησαν εἰς ὀκτώ, καὶ τότε τόσοι ἔμειναν καὶ οἱ Ἑλλανοδίκαί, μέχρι τῆς 108^{ης} Ὀλυμπιάδος, ὅτε πάλιν ἠϋξήσαν μετὰ τῶν φυλῶν εἰς 10, καὶ τοσοῦτοι παρέμειναν μέχρι τέλους.

Οἱ δ' Ἑλλανοδίκαί οὗτοι ἐπὶ δέκα μῆνας μετὰ τὴν ἐκλογὴν αὐτῶν διητῶντο ἐν τῷ κατὰ τὴν ἀγορὰν Ἑλλανοδικαιῶνι, διδασκόμενοι ὑπὸ τῶν Νομοφυλάκων « ὅσα εἰς τὸν ἀγῶνα σφῶς δεῖ ποιεῖν » (90). Ἦσαν δὲ πιθανῶς οὗτοι οἱ Νομοφύλακες οἱ ἄλλως, ἢ πρὶν, Θεσμοφύλακες καλούμενοι (91), οἱ τηροῦντες, γινώσκοντες καὶ διδάσκοντες τοὺς ἀρχαίους νόμους, ὅπως δ' ἄλλοι τῶν Ἐξηγητῶν τῶν Ἡλείων, ὧν μνημονεύει μόνος ὁ Πausανίας (92), καὶ οἵτινες κατὰ τοὺς μεταγενεστέρους χρόνους ἦσαν βεβαίως οἱ ξεναγοί, οἱ τοῖς περιηγηταῖς τὰ κατὰ τοὺς ἀγῶνας, τὰς παρὰδόσεις, καὶ τ' ἀνατεθειμένα καλλιτεχνήματα ἐξηγοῦντες.

Ὑπῆρχε δ' ἐν Ἡλείᾳ καὶ ἡ Ὀλυμπιακὴ καλουμένη

(89) Παυσ. Ε, 9, 4-5.

(90) Παυσ. ΣΤ. 24, 3.

(91) Θουκυδ. Ε, 47.

(92) Ε, 6, 4.

Βουλή, ἣτις ἠρεῦνα καὶ ἐδίκαζε πάντα τὰ μετὰ τῶν ἀγώνων, τῆς πανηγύρεως καὶ ἐν γένει μετὰ τῆς μεγάλης ἐορτῆς συνεχόμενα, καὶ οὕτως ἐξετίμα τὴν διαγωγὴν αὐτῶν τῶν Ἑλλανοδικῶν, καὶ ἐπέβαλλεν αὐτοῖς ποινάς (93), καὶ τὸν Ξενοφῶντα αὐτὸν ἐδίκασε διότι ἔλαβε παρὰ τῶν Λακεδαιμονίων ὡς δῶρον τὸν Σκιλλοῦντα, χωρίον κείμενον οὐ μακρὰν τῆς Ὀλυμπίας (94)· καὶ πιθανῶς αὕτῃ κατεδίκασεν εἰς δισχιλίων μνῶν ζημίαν τοὺς ἐπὶ τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου παραβάντας τὰς Ὀλυμπιακὰς σπονδὰς Λακεδαιμονίους (95).

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ'.

Πολιτικὸς ὀργανισμὸς τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων.

Ἡ ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦ Ἀριστοτέλους περιελθοῦσα ἡμῖν ἀρχαία θεωρία περὶ καταγωγῆς τῶν πολιτευμάτων ὡς ἀρχικὴν βάσιν τῆς πολιτείας ἐκλαμβάνει τὸν οἶκον, τὴν στοιχειώδη ταύτην κοινωνίαν, καθ' ἣν ὁ ἔμφυτος τῷ ἐν ἀγρία καταστάσει διατελοῦντι ἀνθρώπῳ ἐγωϊσμὸς μεταβαίνει τὸ πρῶτον ἀπὸ τοῦ ἀτόμου εἰς τοὺς φύσει ἐγγυτέρους αὐτῷ· δι' ὃ καὶ λέγει (1)· «*Ἡ μὲν οὖν εἰς πᾶσαν ἡμέραν συνηστηκυῖα κοινωνία κατὰ φύσιν οἶκός ἐστι . . . πᾶσα γὰρ*

(93) Πaus. ΣΤ, 3, 3.

(94) Πaus. Ε, 6, 4.— Ἰδ. Στράβ. Η, 3, 14.

(95) Θουκυδ. Ε, 49.

(1) Ἀριστοτ. Πολιτ. Α, 1, 7.

οἰκία βασιλεύεται ὑπὸ τοῦ πρεσβυτάτου ». Καὶ ὁ Θουκυδίδης (2), τ' αὐτὰ αἰνιττόμενος, πατρικὰς ὀνομάζει τὰς τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων βασιλείας. Τοιαύτην δ' εἶδομεν (3) ὅτι καὶ ὁ Ὅμηρος φαντάζεται τῶν ὀρεσιβίων Κυκλώπων τὴν δίκαιταν· καὶ ἡ μετὰ ταῦτα δὲ τῆς Ἑλλάδος κατάστασις οὐκ ὀλίγα διετήρησε τὰ ἐλέγχοντα ὡς τοιοῦτον τὸν ἀρχικὸν αὐτῆς ὀργανισμόν, ἐξ οὗ συνεπῶς καὶ συνεχῶς καὶ ἐξ ἰδίας δυνάμεως ἐξεπήγασεν ὁ μετὰ ταῦτα εἰς ἐξάισιον ἀκμὴν κορυφωθείς Ἑλληνικὸς πολιτισμός.

Τεκμήριον δὲ τοῦ παναρχαίου ἐκείνου πατριαρχικοῦ ὀργανισμοῦ φαίνονται οὖσαι καὶ αἱ τιμαὶ αἵτινες πάντοτε ἀπεδίδοντο εἰς τοὺς πολλάκις ἴσως μὴ ἀληθεῖς, ἀλλὰ τῇ κοινῇ πίστει ἐπιβαλλομένους γενάρχας ἥρωας, καὶ τοὺς ἐπωνύμους πλείστων φυλῶν, ὡς τοὺς τῶν Ἡρακλειδῶν, τῶν Αἰακιδῶν, τῶν Πελοπιδῶν, καὶ πολλῶν γενῶν, ὧν ὀνόματα παρέμειναν καὶ εἰς τοὺς ἔπειτα χρόνους, οἷον τῶν Βουταδῶν, τῶν Εὐμολπιδῶν, τῶν Δαιδαλιδῶν ἐν Ἀθήναις, τῶν Ὀμηριδῶν ἐν Χίῳ, τῶν Ἀσκληπιαδῶν ἐν Κῷ, τῶν Ταλθυβιαδῶν ἐν Λακεδαιμόνι, καὶ ἄλλων ὁμοίων πολλαχόσε.

Ὅμοίως δὲ φυσικώτερον εἶναι ὡς αὐτοφυὲς νὰ θεωρηθῇ προῖόν τῶν πρώτων τούτων συγγενικῶν σχέσεων, οὐχὶ δ' ὡς ἀπόδειξις ἐπιβρότης Ἀσιανῆς ἢ Αἰγυπτιακῆς, ἢ πατροπαράδοτος μετὰδοσις, καὶ ἐπομένως ἡ ἐν τῷ αὐτῷ γένει διατήρησις ἐπαγγελμάτων τινῶν ἐν Ἑλλάδι, οἷα ἦσαν τὰ ἱερατικά, ἢ τινὰ καὶ ἐξ αὐτῶν, ὡς διὰ τὰς Ἀθήνας μαρτυρεῖ τοῦτο πλὴν ἄλλων καὶ ὁ Αἰσχίνης, λέγων (4):
« Οὐ παντὶ βουλομένῳ ἐξῆν ἱερᾶσθαι, ἀλλὰ τῷ ἐκ γέ-

(2) Α, 13.

(3) Βιβλ. Α, Κεφ. Α, Σελ. 17. — Ὅμ. Ὀδυσ. Ι, 112.

(4) Κ. Τιμάρχ. Σ. 27.

ρους καταγομένῳ ἱερατικοῦ ». Τοιαῦτα δ' ἦσαν καὶ τὰ « γένη δημιουργῶν, γεωργῶν, θηρευτῶν » (5), καὶ διαφόρων ἄλλων ἐπαγγελμάτων, ἐξ ὧν καὶ ἡ ἔκφρασις « παῖδες ἱατρῶν, ζωγράφων, κτλ. » καὶ τὰ ταύτη ἀνάλογα πατρωνυμικά, πρὸς παράστασιν κοινοῦ βίου ἢ ἐπαγγέλματος.

Ὅμοίως δὲ λείψανον καὶ ἀπόδειξις τοῦ ἀρχικοῦ κατ' οἴκους καὶ γένη ὀργανισμοῦ ἐστὶ καὶ ἡ πλείστων Ἑλληνικῶν λαῶν εἰς πάτρας, φρατρίας καὶ φυλὰς διαίρεσις (6), ἣτις παριστᾷ τὴν βαθμηδὸν ἀπὸ τῆς οἰκογενείας, εὐρυνομένης καὶ μετ' ἄλλης συμπλεκομένης, εἰς τὴν πόλιν μετέβαιναι.

Οἱ δὲ πατῶροι, γενέθλιοι ἢ ἀρχηγέται Θεοὶ δὲν φαίνονται τῆς αὐτῆς ιδέας προσωποποιήσις ὄντες, ἀλλὰ μᾶλλον αἰνιττόμενοι τοὺς προστάτας τῆς δευτέρας κοινωνικῆς καταστάσεως, καθ' ἣν οἰκογένειαι, κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον διὰ συγγενείας συνδεδεμέναι, ἀποτελοῦσιν ἴδιον σῶμα, κοινὴν ἔχον λατρείαν, κοινὰ συμφέροντα καὶ κοινὰς ἀνάγκας, καὶ συνασπίζονται ὑπὲρ κοινῆς σωτηρίας καὶ ἀμοιβαίας ὑπερασπίσεως, ὥς καὶ ἐν Ἀριστοτέλει (7) ὀρίζεται· « Πόλις δὲ ἡ γενῶν καὶ κωμῶν κοινωνία ζωῆς τελείας καὶ αὐτάρκους ».

Ὅτε λοιπόν, εὐρυνομένη ἡ οἰκογένεια, ἐξετάθη εἰς λαόν, ὁ πατήρ τῆς ἀρχικῆς καὶ ἐπικρατεστάτης τῶν οἰκογενειῶν, Ἀναξ κληθεὶς, διετήρησεν ἣν εἶχεν ὑπερτάτην ἐξουσίαν, τὴν πατριαρχικὴν, ἣτις ὡς θεόσδοτος ἐθεωρεῖτο, διότι παρὰ Θεοῦ καὶ τῆς φύσεως δέδοται τῷ πατρὶ νὰ ἡγεμονεύῃ τῶν ἐξ αὐτοῦ γενομένων. Ἐλέγετο δ' ὁ Ἀναξ καὶ

(5) Πλάτ. Τίμ. 24.— Αὐτ. Κριτ. 110.

(6) Στέφ. Β. φ. Πάτρα·

(7) Πολιτ., I, 5, 14.

ἐδοξάζετο Διογενῆς ἢ Διοτρεφῆς, ὥς ἐκ Θεῶν δῆθεν ἔλκων τὸ γένος, οὐ μόνον διὰ τὴν τοιαύτην ἐξ αὐτῆς τῆς φύσεως πηγάζουσιν ἐξουσίαν αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ ἔνεκα τῆς ἀνάγκης ἣν αὐτομάτως αἰσθάνονται οἱ λαοί, τοῦ προσαρτᾶν τὴν ἀρχὴν τινος δημοσίας ἐξουσίας εἰς σημεῖον ἐκτὸς κείμενον τοῦ σάλου παλιμβούλων τροπῶν τῶν κοινῶν διαθέσεων, καὶ δι' ἣν αἱ δημοκρατίαι ἐστήριζον τοὺς νόμους των εἰς ἱεροὺς ὄρκους, καὶ αἱ νεώτεραι βασιλεῖαι ἐρεῦρον τὴν ἐλέω θεοῦ ἰδρυσιν αὐτῶν. Οὕτως ἐν Ὀμήρῳ συνεχῶς ἀπαντῶνται ἐκφράσεις ὡς αὕτη·

Σκηπτοῦχος βασιλεύς, ὃς τε Ζεὺς κῦδος ἔδωκε (8)

καὶ ἄλλαι ὁμοίαι, τὴν κοινὴν πεποιθήσιν περὶ τῆς ἐκ Θεῶν καταγωγῆς καὶ ἐγκαταστάσεως τῶν Βασιλέων μαρτυροῦσαι. Ἄλλα δὲ χωρία τοῦ αὐτοῦ ποιητοῦ ἐκφράζουσι τὴν εἰς τὰς μοναρχικὰς ἀρχὰς γενικὴν τότε ἀφοσίωσιν τῆς Ἑλλάδος, οἷον τοῦτο·

Οὐκ ἀγαθὸν πολυκοιρανίη. Εἷς κοίρανος ἔστω,
εἷς βασιλεύς, ὃς ἔδωκε Κρόνου παῖς ἀγκυλομήτεω
σκηπτρα τ' ἡδὲ θέμιστας, ἵνα σφίσιν ἐμβασιλεύῃ (9).

Πολλάκις δ' ἐκ πολλῶν γειτόνων βασιλέων εἷς ὑπερεῖχε τὴν δύναμιν, καὶ ἐξήσκει εἶδος ἡγεμονίας ἐπ' αὐτῶν (10), ὡς λέγεται μάλιστα ὁ Ἀγαμέμνων «Πολλῆσι νήσοισι καὶ Ἀργεῖ παντὶ ἀνάσσειν» (11). Ὡς τοιοῦτος δ' ἐπιλέγεται ὑπὸ τοῦ Ὀμήρου καὶ βασιλεύτατος (12).

(8) Ἰλ. Α, 279.

(9) Ἰλ. Β, 204.

(10) Ὀμ. Ὀδυσ. Η, 390.— Ὑμν. εἰς Δήμ. Σ. 474.

(11) Ἰλ. Β, 107.

(12) Ἰλ. Ι, 69.

Ἦν δ' ἡ μοναρχία ἐκείνη διαδοχικὴ κατ' ἀρρένογονίαν, καὶ ὁ Τηλέμαχος ἐδικαιοῦτο ἵνα βασιλεύσῃ ἐν Ἰθάκῃ « ὅτι οἱ . . . γενεῇ πατρῷϊόν ἐστι » (13). Θεότευκτα δὲ σκῆπτρα μετεβιβάζοντο ἀπ' αὐτοῦ τοῦ Διὸς διὰ πολλῶν γενεῶν πατροπαράδοτως (14), καὶ σπανίως μόνον, διὰ βιαίων ἀνατροπῶν, ἐξεβάλλετο ὁ κατὰ διαδοχὰς νόμιμος βασιλεύς, καὶ κατελαμβάνετο ὑφ' ἐτέρου ὁ θρόνος. Ἐλλείψει δ' ἄρρενος ἀμέσου διαδόχου, μετέβαινε τὸ σκῆπτρον εἰς τοὺς ἐγγυτέρους πλαγίους συγγενεῖς, ἢ ἀνεπληροῦτο τὸ κενὸν δι' υἱοθετήσεως, ὡς λέγεται περὶ τοῦ Αἰγέως.

Μετέιχε δ' ἡ δίκαιτα τῶν Ἀνάκτων ὄγκου ἀσιατικοῦ, καὶ πολυτελείας οἷα ἐνῆν ἐν τοῖς τότε χρόνοις, καὶ οἷα περιγράφεται ἐν τοῖς βασιλείοις τῶν Φαιάκων (15), εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ Ἀγαμέμνονος (16) καὶ εἰς τὴν τοῦ Μενελάου (17). Πλοῦτον δὲ συνεκομίζοντο πολλοὶ ἐξ αὐτῶν, ἐκουσίους φόρους παρὰ τῶν ὑπηκόων, ἢ ῥητὰ γέρα (18), ἥτοι συμπεφωνημένην ἀντιμισθίαν, λαμβάνοντες, βασιλικά τεμένη, ἥτοι γαίας αὐτοῖς ἀποτετμημένας καρπούμενοι (19), καὶ τὴν ἀρίστην μερίδα τῶν ἐχθρικῶν λαφύρων ὡς δικαίωμα ἀφαιρούμενοι.

Καὶ ἦν μὲν εὐρεῖα καὶ ἀπόλυτος τῶν Ἀνάκτων ἡ ἐξουσία, διότι ἐν πολέμῳ ἦσαν ἀρχηγοὶ τῶν ὅπλων, καὶ στρατάρχαι ἀνώτατοι· ἐν εἰρήνῃ δὲ διένεμον τὴν δικαιοσύνην, δικαιοπόλοι ἢ θεμιστοπόλοι ὑπὸ τοῦ Ὀμήρου λεγόμενοι·

(13) Ὅμ. Ὀδυσ. Π, 401.

(14) Ἰλ. Β, 102.

(15) Ὅμ. Ὀδυσ. Ζ. Η.

(16) Ὅμ. Ὀδυσ. Δ.

(17) Αὐτ.

(18) Θουκ. Α, 13.— Διογ. Λ. Α, 53.

(19) Εὐστάθ. εἰς Ὀδυσσ. Ζ, 293.— Ἰλ. Μ, 314.

ὥστε καὶ ὁ Μίνως καὶ ὁ Ραδάμανθους καὶ μετὰ θάνατον ἐλέγοντο τὴν ἐξουσίαν ταύτην ἐπιτραπέντες ἐπὶ τῶν νεκρῶν. Προσέτι δέ, ἔνεκα τῆς ἀποδιδομένης αὐτοῖς θείας καταγωγῆς, ἦσαν καὶ τῶν ἱερῶν κύριοι, δι' αὐτῶν κυροῦντες καὶ ἀπρόσβλητον καθιστῶντες τὴν ὑπερτάτην ἐαυτῶν δύναμιν. Καὶ τοσοῦτον ἀναπόσπαστον μέρος τῆς βασιλικῆς αὐτῶν ἀρχῆς ἦν ἡ ἱερὰ αὕτη ἐπιμέλεια, ὥστε καὶ μετὰ ταῦτα, ἐπὶ τῶν δημοκρατιῶν, ὅτε τῆς βασιλείας ψιλὸν παρέμεινεν μόνον τὸ ὄνομα, ἐκ τῶν ἀρχαίων προσόντων οὐδὲν σχεδὸν ἕτερον διετήρησε, πλὴν τοῦ τῶν ἱερῶν προϊστασθαι.

Ἀλλὰ τὴν ἀπεριόριστον καὶ τῇ Ἀσιανῇ μονοκρατορίᾳ παρεμφερῇ ταύτην ἀρχὴν ἐξήσκουν οἱ Ἄνακτες οὐχὶ μετ' Ἀσιατικῆς βαρύτητος, ἀλλὰ νομιμώτερον καὶ ἐλευθερώτερον, πρὸς τὴν κοινὴν γνώμην προσέχοντες, « δῆμοιο φήμαν αἰδόμενοι » (20), καὶ « πατὴρ ὡς » ἤρχεν ὁ Ὀδυσσεὺς τῶν Ἰθακησίων (21) ὁ αἰνιττόμενος ὁ Ἀριστοτέλης « πατρικὴν καὶ κατὰ νόμον » λέγει τῶν Ἀνάκτων τὴν ἐξουσίαν (22), νόμον βεβαίως ἐννοῶν τὸν φυσικόν, οὐχὶ γραπτόν τινα, ἀλλὰ τὸν ταῖς συνειδήσεσι περὶ δικαίου θεόγραφτον, ἐξ οὗ ἐπήγασαν πᾶσαι αἱ θετικαὶ νομοθεσίαι.

Ὁ δὲ Διονύσιος ὁ Ἀλικαρνασσεὺς οὕτω, μᾶλλον ἐμπεριστατωμένως, περιγράφει τῶν βασιλειῶν ἐκείνων τὴν φύσιν (23)· « Κατ' ἀρχὰς μὲν γὰρ ἅπαντα πόλεις Ἑλληνικὴ ἐβασιλεύετο, πλὴν οὐχ ὥσπερ τὰ βαρβαρικὰ ἔθνη δεσποτικῶς, ἀλλὰ κατὰ νόμους τε καὶ ἐθισμοὺς πατρίους, καὶ κράτιστος ἦν βασιλεὺς ὁ δικαιοτάτος καὶ νομικώ-

(20) Ὅμ. Ἰλ.

(21) Ὀδυσ. Β. 234. — Ἰδ. καὶ Θουκ. Α, 13.

(22) Πολιτ. Γ, 8, 3.

(23) Ε, 74.

τατος, καὶ μηδὲν ἐκδιαιτῶμενος τῶν πατρίων. Δηλοῖ δὲ καὶ Ὅμηρος δικαιοπόλους τε καλῶν τοὺς βασιλεῖς καὶ θεμιστοπόλους». Κατ' εἰκόνα τοῦ γενάρχου αὐτῶν, τοῦ ὑπάτου Διὸς πολιτευόμενοι, ἢ μᾶλλον τὸ πρότυπον ὄντες αὐτοὶ τῆς τοῦ Διὸς ἀντιλήψεως, εἶχον ἢ ὤφειλον νὰ ἔχωσι τὴν τοῦ δικαίου ἔννοιαν ὡς στάθμην τῶν ἔργων των, καὶ πάρεδρον τὸν νόμον, ὡς ἐκεῖνος εἶχε τὴν θέμιν (24). Ὡς δ' ὁ Ζεὺς, ἐπὶ σπουδαίων συσκέψεων, συνεκάλει τοὺς Ὀλυμπίους, οὕτω καὶ οἱ Ἄνακτες συνεβουλεύοντο ὁσάκις ἤθελον, εἰς ὁμήγουριν συγκαλοῦντες, τοὺς ἡγήτορας ἠδὲ μέδοντας, κατὰ τὸν ποιητὴν (25), τοὺς ἀρχηγοὺς τῶν ἐξ αὐτῶν ἐξαρτωμένων δευτερευόντων γενῶν, προύχοντας καὶ πρεσβυτέρους τοῦ λαοῦ, τοὺς εὐρεῖαν ἐπ' αὐτοῦ ἀριστοκρατικὴν ἐπιβρόχην ἐξασκοῦντας. Καλεῖ δὲ τὴν συνέλευσιν αὐτῶν Βουλὴν ὁ Ὅμηρος, ὡς ὅτε λέγῃ (26).

Βουλὴ δὲ πρῶτον μεγθύμων ἔζε γερόντων.

Μετὰ δὲ τὴν ἐν τῇ Βουλῇ προδιάσκεψιν, συνῆγε πολλάκις ὁ Ἄναξ καὶ τὸν δῆμον διὰ κηρύκων εἰς ἐκκλησίαν, ἢ ἀγοράν, ὡς ἐλέγετο· οἷον ἐν τούτοις (27).

Αὐτὰρ ὁ κηρύκεσσι λιγυφθόγοισι κέλυσσε
κηρύσσειν ἀγορὴν δε καρηχομόοντας Ἀχαιοὺς.

Οὐδ' ἡ βουλὴ ὅμως οὐδ' ἡ ἀγορὰ περιώριζεν οὐσιωδῶς τὸν ἀπόλυτον χαρακτῆρα τῆς ἐξουσίας τοῦ Ἄνακτος· διότι ἡ μὲν εἶχε συμβουλευτικὴν μόνον, οὐχὶ δ' ἀναγκαστικὴν

(24) Ἰάμβλ. Β. Π. § 46.

(25) Ἰλ. Β, 79.

(26) Αὐτ. 53.

(27) Αὐτ. 51.

ψήφον, ἡ δὲ συνήρχετο κυρίως ὅπως ἀκούσῃ τ' ἀποφασισθέντα καὶ τοῦ βασιλέως τὰς διαταγὰς, ὡς λέγει καὶ ὁ Ἀριστοτέλης (28). «Οἱ γὰρ Βασιλεῖς ἂν προέλοιτο ἀνῆγγλλον τῷ δήμῳ.» καὶ ἔτι εὐκρινέστερον ὁ τῆς Ἰλιάδος σχολαστῆς (29). «Ὁ μὲν δῆμος μόνον τοῦ ἀκοῦσαι κύριος, οἱ δὲ ἡγεμόνες καὶ τοῦ πράξαι». Ἐπιβρόχην ὅμως τινὰ δὲ εἶναι δυνατόν νὰ μὴ ἐξήσκει ἐπὶ τῶν ἀποφάσεων ἡ παρουσία τοῦ λαοῦ, αἱ ἐπευφημήσεις ἢ ἀποδοκιμασίαι αὐτοῦ, καὶ ἐν γένει ἡ ζῶσα αὕτη ἔκφρασις τῆς κοινῆς γνώμης. Οὐχ ἥττον δὲ φαίνεται πιθανὸν ὅτι καὶ δικαστικὴν τινὰ ἐξουσίαν ἐξήσκει ἡ Βουλὴ τῶν Γερόντων, ἂν ἀληθῶς ὑπῆρχον ἤδη ἐν Ἀθήναις κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην τὰ φονικὰ δικαστήρια, οἱ Ἐφέται καὶ ὁ Ἄρειος Πάγος, παρ' ᾧ λέγεται δικασθεῖς ὁ Ὀρέστης.

Ἀλλὰ τὴν αὐθαίρετον ταύτην τοῦ ἐνὸς ἐξουσίαν, καθ' ὅσον ἐμακρύνετο τῆς φυσικῆς αὐτῆς καταγωγῆς, καὶ ἐξέπιπτεν εἰς τυραννικὴν κατάχρησιν, ἐφθόνουν, ὑπέβλεπον, ὑπέσκαπτον βαθμηδόν, καὶ μέχρι τέλους πολλαχοῦ ἀνέτρεπον τὰ ἰσχυρώτερα μέλη τῆς κοινωνίας, ἀφ' οὗ ἐξέλιπον οἱ ἀρχικοὶ συγγενικοὶ δεσμοὶ οἱ συνέχοντες αὐτὰ πρὸς τὸν Ἄνακτα, καὶ ἱδρυὸν ἀριστοκρατίαν ὀλιγαρχικὴν, ἣν ὅμως πάλιν ἐκτραχηλιζομένην καὶ ὑβρίζουσιν, διὰ τοὺς αὐτοὺς λόγους καὶ κατὰ τοὺς αὐτοὺς τρόπους κατέβαλλον οἱ δῆμοι, τὴν δημοκρατίαν ἐγκαθιστῶντες. Τοῦ σχήματος δὲ τούτου τῆς κυβερνήσεως ἡ κατάχρησις ἐπέφερε τὴν τυραννίαν τῶν πολλῶν, δεινότεραν τῆς τοῦ ἐνός, καὶ οὐ σπανίως συνεκέντρον αὖθις εἰς ἐνὸς χεῖρας τὴν ἔκρυθμον ἐξου-

(28) Ἡθ. Νικομ. Γ, 3.

(29) I, 17.

σίαν, τοῦ ἐν ὀνόματι τοῦ λαοῦ τυραννοῦντος (30). Οὕτω
 πᾶσα τῆς Ἑλλάδος ἡ ἱστορία παρίστησι τὴν συνεχῆ ἀνα-
 κύκλησιν ταύτην τῶν πολιτευμάτων, ὧν τρία ἀπαριθμοῦν-
 ται τὰ κυριώτερα εἶδη, ἡ βασιλεία, ἡ ἀριστοκρατία καὶ ἡ
 δημοκρατία, μετὰ τριῶν παρεκβάσεων αὐτῶν, τῆς τυραν-
 νίδος, τῆς ὀλιγαρχίας καὶ τῆς ὀχλοκρατίας (31).

(30) Ἡρόδ. Γ, 80-82.—Πλάτ. Πολιτ. Σ. 291, θ.—Ἀριστοτ. Πολιτ. Γ, 5.
 (31) Πολύβ. ΣΤ, 9, 10.